

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Rozdíly ve výchově mladistvých a starších matek dětí předškolního věku

Vypracoval: Eliška Smrtková
Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Štefánková, Ph.D.
České Budějovice 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 28. března 2014

.....

Eliška Smrtková

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí práce, Mgr. Zuzaně Štefánkové, Ph.D., za její trpělivost, spolupráci a cenné rady.

Dále bych tímto poděkovala všem maminkám, které byly ochotné spolupracovat během rozhovoru.

Abstrakt

Bakalářská práce pojednává o rozdílech ve výchově mladistvých a starších matek dětí předškolního věku. Teoretická část práce se zabývá charakteristikou předškolního období, rizikovými skupinami matek, rodinou, výchovou a potřebami dítěte a rodiče. Praktická část obsahuje analýzu rozhovorů o výchově dítěte matek mladistvých a starších matek a porovnání výsledků obou skupin. Výsledkem analýzy jsou zjištění, jaké existují rozdíly ve výchově mladistvých a starších matek.

Klíčová slova: předškolní období, mladistvé matky, výchova, rodina, pozdní rodičovství

Abstract

Bachelor thesis deals with the differences in upbringing of preschool children of juveniles mothers and older mothers. The theoretical part deals with the characteristics of the preschool period, risk groups of mothers, family, upbringing and the needs of the child and parents. The practical part contains an analysis of interviews about upbringing a child of juveniles mothers and older mothers and compares the results of both groups. The result of the analysis is the finding what differences exist in the upbringing of juveniles mothers and older mothers.

Keywords: preschool period, juveniles mothers, upbringing, family, late parenthood

OBSAH:

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1. Charakteristika předškolního věku	10
1.1. Vývoj poznávacích procesů v předškolním věku	10
1.2. Tělesný a motorický vývoj.....	10
1.3. Socializace dítěte v předškolním věku	11
2. Rodičovství.....	12
2.1. Rizikový rodič	14
2.2. Rané rodičovství.....	14
2.2.1. Důvody proti mladistvému rodičovství:	15
2.3. Pozdní rodičovství	15
2.3.1. Biologické riziko	16
2.3.2. Sociální riziko	16
2.3.3. Zdravotní stav	16
3. Rodina.....	17
3.1. Rodina úplná	18
3.2. Rodina neúplná	18
3.2.1. Osamělý rodič	19
3.3. Vztahy v rodině	20
3.3.1. Vztah matky a dítěte.....	20
3.3.2. Sourozenecké vztahy	21
4. Výchova	23
4.1. Styly výchovy.....	23
4.2. Výchovné prostředky	24
4.2.1. Odměna	25
4.2.2. Trest.....	26
4.3. Důslednost	27
5. Komunikace mezi rodiči a dětmi	28
5.1. Neefektivní způsob komunikace	28
5.2. Efektivní způsob komunikace	28
6. Potřeby	30
6.1. Potřeby dětí	30
6.2. Potřeby rodičů	31
PRAKTICKÁ ČÁST	32
1. Cíl výzkumu	32
2. Výzkumné otázky.....	33
3. Výzkumný design	34

3.1. Metoda výzkumu	34
4. Výzkumný vzorek.....	35
5. Průběh sběru dat	36
5.1. Zpracování získaných dat	36
6. Výsledky výzkumu.....	37
6.1. VO 1: Jak se s mateřstvím vyrovnává mladistvá a starší matka?.....	37
6.2. VO 2: Jaké prostředky používá matka k výchově svého dítěte?.....	40
6.3. VO 3: Jaký vztah k sobě mají matka a dítě?	43
6.4. VO 4: Rozpory ve výchově k hodnotám dětí mladistvých a starších matek? ...	44
6.5. VO 5: Jakou roli v životě matky představuje dítě?.....	45
6.6. VO 6: Jak se liší výchova dětí mladistvých matek od výchovy starších matek? 47	
 SOUHRN	 57
 DISKUZE.....	 60
 ZÁVĚR PRAKTICKÉ ČÁSTI	 62
 ZÁVĚR.....	 64
 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	 65
 SEZNAM TABULEK.....	 68
 SEZNAM PŘÍLOH	 69

ÚVOD

Když se kolem sebe rozhlédnu, vidím stres, uspěchanost, nervozitu a starosti. Stejně taková je i dnešní doba, je uspěchaná. Prožíváme své starosti a starosti druhých lidí nám jsou lhostejné. Ale jakým způsobem se díváme na matky, které táhnou kočárek, nebo vedou své malé dítě za ruku a nebylo jim třeba ještě ani 18 let? Jak se díváme na matky s malým dítětem v náručí, které jsou už pomalu ve věku, kdy by mohly být babičkami? Sice je tato doba lhostejná a uspěchaná, ale tento pohled nás chvilku zastaví a zavede k přemýšlení.

Ve své bakalářské práci se zabývám rizikovými skupinami matek mladistvých a starších matek dětí předškolního věku. Toto téma mě velice zajímá, protože mám ve svém okolí nejen matky mladistvé, ale i matky mnohem starší. To mě vedlo k zamyšlení, zda se tyto dvě skupiny od sebe nějak liší z hlediska kvality rodičovství. Mým cílem je zaměřit se na výchovu dětí u těchto rizikových skupin, na vztahy mezi dítětem a matkou a dalšími aspekty. Myslím si, že problematika mladistvých matek v naší republice není příliš prozkoumána a řešena, což dokazuje nedostatek odborné literatury a výzkumů na toto téma.

V dnešní době ubývá mladistvých matek a přibývá žen, které odsouvají nejen manželství, ale i rodinný život, tudíž i narození prvního dítě. Může být mnoho důvodů, proč se tomu tak děje. Ženy po 38. roce života si většinou neuvědomují, jakým rizikům vystavují své nenarozené dítě.

V teoretické části nejprve charakterizuji předškolní období z hlediska psychického vývoje, motorického vývoje a socializace. Dále se věnuji pojmu rizikové skupiny, do které bezpochyby mladistvé matky a matky po 38. roce života patří. Vymezuji faktory, které jsou důležité pro správný vývoj dítěte, například vliv věku matky na těhotenství, vliv těhotenství na zdraví matky - emoční, sociální, zdravotní. Poté se zaměřuji na význam rodiny, přibližuji výchovné styly, zabývám se vztahem dítěte a matky.

Praktická část obsahuje popis průběhu kvalitativního výzkumu, použité metody, analýzy výsledků rozhovorů s matkami mladistvými i staršími a závěrečné srovnání výsledků obou skupin.

„Mateřství přináší uspokojení jedné ze základních potřeb a to potřebu mít někoho, o koho mohu pečovat, kdo mě potřebuje, je na mě závislý. Povědomá touha po naplnění této životní potřeby může ve své intenzitě ignorovat i takový aspekt, jakým je vhodný věk matky pro mateřství.“ (Hrdličková, 2009, s. 33)

TEORETICKÁ ČÁST

1. Charakteristika předškolního věku

Předškolní období je období, ve kterém se uskutečňuje mnoho změn. Pouze v kostce popisují ty zásadní.

Předškolní věk trvá od 3 přibližně do 6 let. Je ukončen nejen fyzickým věkem, ale hlavně sociálně, kdy dítě nastupuje do školy. Pro předškolní děti je typické fantazijní zpracování informací. Toto období je fází přípravy na život ve společnosti. Dítě přijímá řád, učí se prosadit, spolupracovat, rozvíjí vztah s vrstevníky, učí se přizpůsobovat ostatním, rozvíjí prosociální chování (Vágnerová, 2012).

1.1. Vývoj poznávacích procesů v předškolním věku

V tomto věku se poznávání zaměřuje na nejbližší okolí a pravidla, která v něm platí. Myšlení dítěte je konkrétní a názorné. Typickými znaky názorného myšlení je egocentrismus, antropomorfismus, absolutismus. Vývoj myšlení je dlouhodobý proces. Hlavním znakem myšlení dítěte předškolního věku je útržkovitost, nekoordinovanost a nepropojenost. Chybí mu komplexní přístup. Dítě se rozvíjí především v komunikaci, a proto se neustále ptá otázkami „proč“ a „jak“. Chápe význam emocí, zda je emoce pozitivní nebo negativní a s tím spojená spokojenost a nespokojenost (Vágnerová, 2012).

Z pohledu formování osobnosti o sobě dítě uvažuje. Uvědomuje si svoji jedinečnost a odlišnost od druhých lidí, a tak vzniká vědomí vlastní identity (Vágnerová, 2012).

1.2. Tělesný a motorický vývoj

V předškolním období se oblast hrubé i jemné motoriky zdokonaluje. Pohyby jsou přesnější, plynulejší a účelnější. Hry jsou spojené s pohybem. Pohybová koordinace se projevuje ve schopnosti sebeobsluhy. Dítě se samostatně obléká, svléká, uklízí, skládá si věci, jí, pečuje o svou hygienu (Mertin, Gillernová, 2010).

1.3. Socializace dítěte v předškolním věku

Socializace předškolního dítěte probíhá především v rodině, kde si osvojuje základní normy chování. Dodržování norem je motivováno systémem odměn (pozitivním hodnocením) a trestů (negativním hodnocením). Učí se zvládat nové role a adaptovat se na nové prostředí. Osobnost dítěte se rozvíjí v kontaktu s novými lidmi, což mu umožňuje získávat nové zkušenosti. Ke konci období má dítě schopnost pociťovat vinu za nežádoucí chování (Vágnerová, 2012).

V procesu socializace dítěte předškolního věku dochází ke zkvalitnění sociální reaktivity. Ta poskytuje dítěti v tomto období odlišné vztahy s vrstevníky, se staršími i mladšími, s dívkami, chlapci, rodiči, příbuznými, a s jejich pomocí si dítě osvojuje sociální aktivitu a diferenciaci (Mertin, Gillernová, 2010).

2. Rodičovství

Rodičovství je považováno za zcela přirozené. Je jedním z důvodů pro uzavření manželství. Rodičovská role je jednou z nejdůležitějších sociálních rolí a je součástí identity dospělého člověka. Rodič přijímá zodpovědnost za dítě, za jeho pohodu, bezpečí, výchovu a zdárný vývoj. Tuto roli lze podle Vágnerové (2007) charakterizovat v několika bodech:

- ❖ Rodičovská role je asymetrickou, nadřazenou rolí. Dítě je závislé na jejich péči. Rodiče mají dominantní postavení, jsou dětem autoritou.
- ❖ Na rozdíl od ostatních rolí je tato role nevratná. Nemůžeme jen tak přestat být rodičem.
- ❖ Dítě k sobě poutá oba partnery nezrušitelnou vazbou.
- ❖ Narození dítěte představuje zásadní zvrat v životě člověka. Přináší mnoho změn i změnu životního stylu.

Rodičovství je nejvýznamnější přechod nejen v rodinném prostředí, ale zároveň v našem životaběhu. Rozhodnutí o něm máme ve svých rukou, ale to ho nečiní lehčím. Roissová (Roissová in Možný, 2008) poukazuje na důležité vlastnosti, které sebou rodičovství přináší:

- ❖ Těhotná žena, která uvažuje o přerušení těhotenství je pod kulturním tlakem, který se negativně dívá odmítavě na odmítání mateřství. U křesťanů je to tlak smrtelného hříchu.
- ❖ Dítě může být počato mimovolně, neplánovaně. Většinou to bývá první dítě.
- ❖ Mateřství se nedá vzít zpět. Jakmile se dítě narodí, člověk se nezvratně stává rodičem.
- ❖ Mateřství je přechod zlomový. Zatímco ostatní životní přechody mají přípravnou fázi, narození dítěte tuto přípravnou fázi nemá. Žena se během těhotenství připravuje na mateřství pouze fyziologicky, nikoli sociálně.

Aby partneři mohli společně a dobře vychovávat své dítě, musí mít nejprve podle Šulové (2001) pevné stanovisko. To obsahuje:

- ❖ Vyspělost rodičů
- ❖ Připravenost dát dítěti na začátku života směr
- ❖ Partnerství rodičů by mělo být vyspělé, založené na vzájemné úctě a lásce

Náplň rolí obou rodičů se od sebe liší. Matka představuje roli pečovatelky, kterou má v sobě zakořeněnou už od narození. Mateřství přináší mnoho povinností, omezuje svobodu, udržuje ženu v domácnosti, představuje značné uspokojení, ale i velkou zátěž. Od matky se očekává citová vřelost a péče o malé dítě. Muž se nestane otcem tím, že zplodí dítě, ale stává se jím až v postupném navazování vztahu a kontaktu s dítětem. Role otce je ve srovnání s mateřskou rolí sekundární. Pro dítě se stává vzorem z hlediska mocenského a autoritářského. Otcovský vztah s dítětem je zranitelnější. Otec se spolu se svojí partnerkou stává spolurodičem, sdílí společně povinnosti spojené s výchovou a péčí o dítě (Vágnerová, 2007).

Podle biologického a genetického hlediska je pro těhotenství ideální věk mezi dvaceti a třiceti lety. Žena je v tomto věku zralá emočně, fyzicky, má dostatečně kvalitní vajíčka ve vaječnících. V této době je velmi nízké riziko spontánního potratu a výskytu genetických vad (Mészárosová, 2012).

Tabulka č. 1: Živě narození podle věku matky

Věk	2003 Živě narození	2006 Živě narození	2011 Živě narození	2012 Živě narození
-18 let	1989	1917	1639	1725
19- 21 let	7061	6381	5636	5456
+ 38	2658	3513	5720	6521

Zdroj: Český statistický úřad

2.1. Rizikový rodič

Do této skupiny patří lidé, kteří nezvládají plnit rodičovskou roli, nebo nemají pro takovou roli určité kompetence ať už po stránce emoční, sociální či psychické. Další možností může být i nedostatečná motivace, neboť lidé jsou zaujatí svými zájmy a kariérou.

Rodiče „mladí“ a „staří“ se ve způsobu výchovy svých dětí liší. Starší rodiče mají přehnané obavy o své děti, o jejich zdraví, omezují je v zájmových i samostatných činnostech, ve styku s vrstevníky. Někteří rodiče jsou ke svým dětem příliš přísní, nemají porozumění pro jejich zájmy, kamarády, jiní své děti omlouvají. Mladí rodiče jsou ještě nezralí k výchově dítěte a rodičovství, jsou často bezradní, dopouštějí se chyb ve vztahu k dětem. Tyto následky nemusí být ve všech případech, ale je vyšší pravděpodobnost, že starší nebo naopak mladí rodiče mají ztížené podmínky pro vývoj dítěte (Čáp, 1987).

2.2. Rané rodičovství

Mezi rizikové rodiče patří i rodiče mladiství, kteří jsou povahově nezralí a na rodičovství nepřipravení, se zájmy ještě adolescentními. V České republice je několik desítek těchto případů, kdy děti přivedou na svět svoje děti. S výchovou jim většinou pomáhají prarodiče (Matějček, 2007).

Podle Říčana (2013) je dítě pro mladistvou matku spíše přítěží. Dítě svoji matku o spoustu věcí ošidí. V mladistvé matce potom přetrvává pocit hořkosti. Její city k dítěti nejsou nijak silné, ne že by své dítě neměla ráda, ale spíše je málo mateřská.

Většinou se tak stávají rodiči lidé se základním vzděláním a vyučením. Uzavírají manželství brzy a vzápětí mají děti. Ženy, které nemají profesní ambice, mají děti mnohem dříve a mívají jich víc. Takový postup je považován za samozřejmý, odpovídá dlouholeté tradici. Je zajímavé, že se těmito lidem narodí mnohem vyšší počet dětí mimo manželství, narodí se dokonce až 70% nemanželských dětí ženám se základním vzděláním, vysokoškolákům pak 10% (Rychtaříková in Vágnerová, 2007). Důvody

mohou být různé, ale velký vliv má určitě ekonomická situace a větší závislost na sociální podpoře (Vágnerová, 2007).

2.2.1. Důvody proti mladistvému rodičovství:

Mladiství rodiče ve věku od 15 – 18 let jsou ve vývojovém stádiu adolescence. Matějček (2007) poukazuje na psychický stav tohoto období, ten je těžko slučitelný s nároky rodičovství:

- ❖ Těhotenství většinou mladistvé rodiče zaskočí nepřipravené
- ❖ Manželství mladistvých rodičů se velmi často rozpadají
- ❖ Mladí rodiče mají horší společenské a ekonomické postavení
- ❖ Těhotenství mladých dívek bývají nechtěná a neplánovaná
- ❖ Mladiství rodiče mívají komplikace ve vztahu se svými rodiči

Nezralí rodiče považují za prioritní uspokojení vlastních potřeb. Nedokážou citlivě reagovat na malé dítě, vcítit se do jeho potřeb, méně se mu věnují na rozdíl od rodičů, kteří jsou zralejší a pro rodičovství se rozhodli na základě jiné motivace (Vágnerová, 2007).

2.3. Pozdní rodičovství

V poslední době mladí lidé odkládají nejen uzavření manželství, ale i narození svého prvního dítěte. Důvodem je touha vzdělávat se, profesní kariéra, snaha získat žádoucí postavení nebo určité ekonomické zázemí (Vágnerová, 2007).

Podle Hrdličkové (2009) jsou starší matky zralé a lépe připravené na mateřství. Starší matka není vystavena takovému psychickému tlaku jako mladistvé matky. Důležitým aspektem pro rodičovství je i životospráva. Některé ženy jsou na tom, díky svému životnímu stylu (nekouří, nejsou závislé na alkoholu, sportují, jí zdravě), zdravotně mnohem lépe, než leckteré ženy ve třiceti.

2.3.1. Biologické riziko

Po 35. roce života narůstá biologické riziko. S postupem věku se zcela obecně snižuje plodnost a zvyšuje se pravděpodobnost rizikového těhotenství a postižení plodu (Vágnerová, 2007).

Kolem čtyřicátého roku se mění i struktura pohlavních orgánů. Vazy, které drží dělohu ve svém postavení, jsou málo pružné. Následkem může být pokles dělohy. S vyšším věkem stárnou vaječníky a vajíčka. Žena se rodí s určitým počtem vajíček, množství těchto vajíček v průběhu života nestoupá, ale naopak klesá (Šilhová, Stejskalová, 2006). Na rozdíl od spermií, které se během života tvoří neustále, je vajíčko ve vaječníku uloženo už od narození. V průběhu života je vystaveno různým škodlivinám. Po 35. roce věku stoupá riziko genetického poškození plodu (Hrdličková, 2009).

2.3.2. Sociální riziko

Starší rodiče bývají rigidnější a úzkostnější z hlediska zdravotních problémů. Občas to hraničí až s hypochondrickou přepečlivostí (Hrdličková, 2009).

2.3.3. Zdravotní stav

Tělo ve vyšším věku není v takové kondici jako ve dvaceti letech. Na starším organismu se začíná projevovat snížená regenerační schopnost. Zdravotní komplikace mohou být v těhotenství závažnější. Ve vyšším věku je prokazatelný výskyt genetických vad, nejčastější je Downův syndrom. Pokud se podaří starším matkám otěhotnět, je u nich zvýšené riziko potratu (Šilhová, Stejskalová, 2006).

V průběhu života jsou ženy vystaveny mnoha škodlivým vlivům. V pohlavních buňkách se odehrávají změny, které mohou mít vliv na poškození plodu a zvýšení výskytu vrozených vad. Proto se u těhotných žen nad 35 let provádí podrobnější vyšetření (Šilhová, Stejskalová, 2006).

3. Rodina

Rodina je pro dítě prvním společenstvím, se kterým se setkává. Od rodičů, sourozenců, dokonce i od širší rodiny přirozeně „dostává“ cenné rady do budoucího života.

Rodina je základní jednotkou lidské společnosti. Existuje odedávna a to proto, aby lidé mohli náležitě pečovat o své děti. Rodina je prvním modelem společnosti, s níž se dítě setkává. Je nenahraditelnou institucí, ve které se dítě učí mnoha dovednostem (Matoušek, 2003).

Podle Říčana (2013) je rodina prostorem pravdivosti, upřímnosti, otevřenosti a vzájemnosti.

Rodina představuje sociální zařízení, jehož základním cílem je vytvářet soukromý prostor pro reprodukci společnosti, brání se před chaosem vnějšího světa. Chrání své členy, nemění svůj tvar ani vnitřní uspořádání. Rodina je kotvou jistoty pro obyčejného člověka (Možný, 2008).

Na rodinu působí vliv společenského prostředí, což má za následek změny ve výchovném působení a v rodině samotné. Mění se postavení ženy v rodině, ta přestává plnit pouze funkci pečovatelskou, chodí do zaměstnání, získává vyšší vzdělání. Rodina od počátku zajišťuje zrození dětí, péči a jejich výchovu, aby se staly součástí společnosti. Členové rodiny se podílejí na chodu domácnosti. Každý jedinec má svoji roli v rodině (Čáp, 1987).

V dnešní době se rodina zakládá na citových vztazích, kvůli kterým se i rozpadá. Rodina ztratila několik funkcí (vzdělávací, ochranou, pojišťovací, výrobní), které ji držely pohromadě, nezávisle na citovém poutu. Dnes jsou nejdůležitější dvě funkce, a to zajistit citové zázemí všem svým členům a připravit děti na život ve společnosti (Matějček, 1986).

Z hlediska významu rodiny jsou rodiče pro předškolní dítě vzorem a významnou autoritou. Představují ideál, se kterým se dítě ztotožňuje. Děti v tomto věku si svou potřebu být jako rodič osvojují především ve hře, kde si ji snadno procvičí (Erikson in Vágnerová 2008).

Na vývoj dítěte působí příznivě kladný citový postoj rodičů, přiměřené požadavky a přiměřená míra řízení a kontroly. Přiměřené požadavky učí dítě samostatnosti, možnosti aktivity a respektovat společenská pravidla (Čáp, 1987).

3.1. Rodina úplná

Matějček (1986) definuje základní rodinu, ta je tvořena oběma rodiči a jejich dítětem nebo dětmi. Zatímco v neúplné rodině zůstává s dítětem pouze jeden z rodičů a druhý chybí.

Úplnost rodiny není sama o sobě žádnou zárukou, že všechno bude krásné, a že budeme správně a šťastně vychovávat své děti. Znamená to pouze výhodnější výchovnou situaci, protože člověk není na všechno sám, může se o cokoli podělit s tím druhým (Matějček, 1986).

3.2. Rodina neúplná

Neúplné rodiny tu jsou již od pravěku. Příčin neúplnosti může být hned několik, například úmrtí, rozvod nebo svobodná matka (Matějček, 1986). Za posledních padesát let klesá počet úplných rodin a zvyšuje se počet rodin neúplných (Škrabal, 2013).

Rozpad rodiny je pro každé dítě velmi silným zásahem do jeho světa, proto ovlivní jak jeho postoj k vnějšímu světu, tak postoj k sobě samému. Děti špatně chápou důvody rozchodu rodičů. Myslí si, že se špatně chovaly, a proto jeden z nich odešel, a že už je odejitý rodič nemá rád (Matějček in Vágnerová, 2008).

Rozvody nejvíce prožívají děti, pro které je toto odloučení velkou bolestí. Snaží se zůstat věrnými oběma rodičům. Jejich pokusy dát vše zase mezi rodiči do pořádku troskotají. Dynamické extrovertní dítě začíná obhajovat zatraceného rodiče, bojuje na jeho straně a tím dává najevo, že rozvod neznamena svobodu, ale válku. Zatímco introvertní dítě utíká před bojem, snaží se najít útěchu ve snění a hledá bezpečí. Jelikož ho bezpečí ve vztazích zklamalo, hledá bezpečí v předmětech. Spousta dětí z rozvedených rodin končí u her na počítači nebo internetu (Prekop, 2001).

V dnešní době zůstává více dětí jen se svými matkami. Statistiky nám ukazují, kolik je u nás nemanželských dětí, v kolika případech se rodina rozpadá, že přibývají rozvody, kolik je úmrtí a jaký je vývoj v posledních letech (Matějček, 1986).

3.2.1. Osamělý rodič

Důsledkem rozpadu partnerského života je osamělý rodič, který žije pouze se svými dětmi. Role osamělého rodiče je pro jedince dlouhodobou zátěží, která sebou přináší přetížení a stres. Častěji jím bývá matka (Vágnerová, 2007).

Problémy osamělého rodiče:

- ❖ Velkým stresujícím faktorem pro osamělého rodiče je vědomí, že všechny povinnosti a zodpovědnost za rozvoj dítěte leží už pouze na něm. Jeho potřeby nemohou být uspokojovány, protože je přetížen povinnostmi, na jeho osobní život nezbývá čas.
- ❖ Přicházejí další problémy v podobě financí hlavně u matek s nižším příjmem. Tyto matky jsou omezeny ve výběru pracovního místa.
- ❖ V životě osamělého rodiče bývá nejdůležitější vztah s dítětem. Velký důraz kladou na schopnost obětovat se pro své dítě. Chybějící partnerský vztah nahrazují upnutím se ke svým potomkům. Osamělý rodič už není pro dítě takovou autoritou, jako když měl podporu od partnera.
- ❖ Rodič, který žije pouze se svými dětmi je osamělý a sociálně izolovaný, chybí mu citový vztah.
- ❖ Pro zvládnutí života osamělého rodiče je důležité vyrovnat se s rozvodem. Udržení pozitivního vztahu s bývalým partnerem vede ke spolupráci a tím i k fungování v rodičovské roli.

Osamělý rodič má mnohem těžší úlohu, protože musí druhého rodiče zastoupit v mnoha směrech. Nemá se s kým rozdělit o starosti, radosti, povinnosti a odpovědnost. Osamělý rodič může být příliš zatížen prací, proto mu nezbývá dostatek

času věnovat se dítěti. Dalším problémem je rozvoj identity dítěte. Dítěti chybí vzor chování nepřítomného rodiče (Matějček 1986).

K osamělosti jednoho rodiče s dětmi může dojít i úmrtím partnera. U dětí dochází k depresivním příznakům. Existují dva typy rodin. První typem jsou rodiny, které přijímají a podporují citové projevy dětí, zde se přirozeně projeví i smutek. Druhým typem jsou rodiny, kde jsou citové projevy dětí znakem rozmazlenosti a dětinství, tady se smutek potlačuje (Matějček, 1986).

3.3. Vztahy v rodině

V rodině se typicky prolínají vztahy: dítě – matka, dítě – otec, matka – otec, sourozenecké vztahy a vztahy s prarodiči, které mohou být leckdy důležité.

3.3.1. Vztah matky a dítěte

Vztah mezi dítětem a matkou je velmi specifický. Tento vztah se vytváří již v prenatálním období, kdy dochází k aktivnímu dialogu mezi dítětem a matkou. Kolem 26. týdne těhotenství dochází ke sladování pohybů matky a dítěte, což je považováno za prvotní komunikaci. Druhou rovinou je smyslová komunikace, kdy plod reaguje na změnu polohy matky. Plod se dokáže zklidnit při poslechu hlasu matky a při dotecích břicha matky. Třetí rovinou je komunikace emocionální, kterou pozitivně ovlivňuje těšení se na dítě, nebo naopak negativně ovlivňuje nechtěnost dítěte (Šulová, 2003).

První opravdové doteky přichází s porodem, kdy je dítě matce ihned po porodu položeno do náruče. Matka instinktivně hladí a kolébá své narozené dítě. V tuto chvíli se prohlubuje vztah mezi matkou a dítětem (Šulová, 2003).

- ❖ Vazba jistá představuje oporu, kterou má dítě v rodiči. Rodič je dítěti kdykoli k dispozici a pomáhá mu v situacích, kdy ho dítě potřebuje. Dává dítěti pocit jistoty a bezpečí. Dítě se od matky vzdaluje k experimentování a ví, že na něj stále čeká. Matka dává dítěti láskyplnou péči (Šulová, 2003).
- ❖ Existuje i vazba nejistá - úzkostná, vzdorující, kdy si dítě nemůže být jisté přítomností svých rodičů. Není si jisté, zda rodiče odpoví na jeho signály. Dítě je

úzkostné, protože se bojí odloučení od matky, má tendence si hlídat a držet (i fyzicky) rodiče v blízkosti. Neví, zda mu rodiče pomohou, když bude potřebovat. Tato vazba se vyvine, když je matka někdy dítěti k dispozici. Může být přítomná fyzicky, ale nereaguje na něj. Může to být matka opilá, přepracovaná, atd. (Šulová, 2003).

- ❖ Posledním a nejhorším typem je vazba nejistá- úzkostná, vyhýbavá. Dítě nemá žádnou důvěru v rodičích. Nemůže počítat s pomocí, když bude potřebovat. Čeká, že bude odstrčeno a odehnáno. Je zvyklé žít bez lásky a podpory druhých. Tato vazba vzniká v momentě, kdy se dítě snaží přiblížit své matce, ale ta ho od sebe odežene (Šulová, 2003).

3.3.2. Sourozenecké vztahy

Sourozenci jsou k sobě vázáni nezrušitelným poutem. Tento vztah je nejdéle trvajícím v životě člověka. V jeho průběhu může dojít k mnoha změnám. Sourozenci mezi sebou uplatňují citovou vřelost, četnost konfliktů a vzájemnou rivalitu. Většinou si ovšem vzájemně poskytují pomoc a podporu. Mají v průběhu života mnoho společných zkušeností, které ovlivní je samotné i jejich vztah (Vágnerová, 2007).

Vztahy mezi sourozenci jsou velmi rozmanité. Jsou účastníci prvních společných her, pomáhají si mezi sebou v uskutečňování svých záměrů, ale někdy je naopak zase narušují. Někdy se snaží chránit před agresí ostatních, jindy jsou agresivní sami vůči sobě navzájem. Sourozenci se musí naučit umět se přizpůsobit vzájemným požadavkům (Čáp, 1987).

Věkový rozdíl je jedním z faktorů sourozeneckých vztahů. Pokud se mladší sourozenec narodí do jednoho roku nebo dvou let po tom starším, dochází mezi sourozenci k soupeření o rodičovskou pozornost a lásku. Na druhé straně jsou si bližší, mají společné zájmy a hry. Čím je věkový rozdíl větší, tím slábne rivalita. Když je věkový rozdíl tři až čtyři roky, starší sourozenec nepovažuje mladšího za soupeře, ale je ohrožen z hlediska moci nad rodiči. Narodí-li se dítě, které má o šest let a více staršího sourozence, je často vychováváno jako jedináček (Šulová, 2003).

Rogge (2007) přibližuje 3 typy sourozenecké žárlivosti:

- ❖ Mezi mladšími a staršími sourozenci může docházet k žárlivosti, protože starší dítě od rodičů nedostává takovou péči jako mladší sourozenec. Proto vymáhá před mladším sourozencem dodržování určitého odstupu jakýmikoli prostředky. Může se chovat zuřivě, sprostě, neomaleně, hádá se, pere, chová se až asociálně. Starší děti zastávají metodu „lepší negativní pozornost než žádná pozornost“. Potřebují pocit, že si na ně rodiče udělají čas a že je neodvrhují.
- ❖ Dalším typem žárlivosti může být to, že některé starší děti zaujímají pozici oběti. Necháávají si od mladších sourozenců leckdy všechno líbit a nebrání se. Starší děti se často propadají do nižších vývojových fází, jsou chudinky a tím si získávají pozornost rodičů.
- ❖ Poslední typ žárlivosti je úplným opakem těch předchozích. Jsou děti, které si zjednáávají rodičovskou pozornost tím, že se chovají až příliš rozumně. Jsou schopné samostatného jednání, pomáhají mamince s jejími každodenními pracemi a dokážou být částečně odpovědné za domácnost a výchovu mladších dětí. Okolí tyto děti obdivuje. Takové děti ale dávají víc, než mohou, jsou slabé a stonavé. Sebemenší rýma je dokáže skolit a ony se pak mohou nechat ošetřovat jako malé děti.

4. Výchova

Výchova je záměrné působení dospělých na dítě, směřující k určitému cíli s použitím výchovných prostředků a metod. Patří tedy mezi vnější podmínky, které formují vývoj osobnosti. Na dítě působí s jistým záměrem nejen rodiče, ale i učitelé, výchovné instituce, televizní pořady, publikace a další organizace. Výchova je důležitou součástí vývoje osobnosti (Čáp, 1996).

Vychovávat dítě znamená především, že ho přijímáme se všemi jeho zvláštnostmi. Výchova je záležitostí srdce a trpělivosti (Prekop, 2001).

4.1. Styly výchovy

Podle Roggeho (2007) děti okolo sebe často slýchají odlišné způsoby chování. Maminka má jiný pohled na výchovu, než jsou zkušenosti babičky, dědečka, ale i tatínka. I na návštěvě u příbuzných, ve školce a škole, různých kroužcích, dítě zakouší specifické styly výchovy. Všechny tyto změny ve výchově patří ke každodennímu životu a děti je dokážou zvládnout. Díky setkávání se s různými přístupy k výchově získávají schopnost orientovat se v běžné realitě, budují si nejen sebevědomí, ale i sebedůvěru, že si dokážou v určité situaci poradit.

Podle Mertina a Gillernové (2010) jsou nejčastější a nejběžnější vymezení stylů výchovy podle Lewina z roku 1939:

- ❖ Autokratický styl, který je charakteristický rozkazy a příkazy, hrozbami, tresty, málo respektuje přání a potřeby dětí.
- ❖ Liberální styl neklade požadavky, nekontroluje, nedává dětem hranice, málo jim pomáhá k vytyčení cílů.
- ❖ Integrační styl výchovy podporuje iniciativu dítěte, dává dítěti větší prostor pro samostatnost, udílí méně příkazů, vyjadřuje mu podporu a porozumění.

Problematikou způsobu výchovy v rodině se dlouhá léta zabýval J. Čáp, který vytvořil model devíti polí způsobu výchovy v rodině (Mertin, Gillernová, 2010).

- ❖ Autokratický styl výchovy, ten je charakteristický silným řízením se záporným emočním vztahem. Jde o přísnou a málo laskavou výchovu vyžadující plnění úkolů.
- ❖ Liberální styl výchovy představuje výchovu bez požadavků a hranic s malým zájmem o dítě.
- ❖ Forma výchovy, ve které je spojen záporný emoční vztah a rozporné řízení. To znamená, že se klade mnoho požadavků s poskytováním volnosti.
- ❖ Přísná a zároveň laskavá výchova, která příznivě působí na děti a vzájemné vztahy.
- ❖ Optimální forma výchovy se vzájemným porozuměním a výchova bez extrému v řízení a kontrole dítěte.
- ❖ Laskavá výchova s řadou příznivých emočních vazeb otce i matky k dítěti, bez jasněji vymezených požadavků a hranic.
- ❖ Rozporné řízení s množstvím požadavků, ale jejich malou nebo nedůslednou kontrolou. To je vyváženo kladným emočním vztahem.
- ❖ Kamarádká výchova charakteristická dobrovolným dodržováním norem, příznivě se projevuje působení extrémně kladného emočního vztahu.
- ❖ Výchova, která je emočně rozporná, ambivalentní, se všemi důsledky tohoto méně příznivého rozporu.

4.2. Výchovné prostředky

Existují děti, jejichž výchova jde jako po másle, které jsou vzorné. Ale i to nejdokonalější dítě potřebuje usměrnit, aby dělalo to, co má, a aby nedělalo, co dělat nemá. Prvním typem k usměrnění výchovy je odměna za jednání, které schvalují. Druhým typem je trest za chování, jehož má dítě zanechat (Říčan, 2013).

Odměna a trest jsou základními výchovnými prostředky. S jejich pomocí máme dítě dovést k určitému výchovnému cíli. Odměna navozuje a utvrzuje správné chování, na

rozdíl od trestu. Účelem trestu je zabránit škodlivému jednání, jeho nástrojem je odpuštění. Odpuštění není odměna, je to symbol smíření, osvobození od napětí, které vede ke kladnému vztahu k osvoboditeli (Matějček, 1986).

4.2.1. Odměna

V psychologickém slova smyslu je to něco, co dítě jako odměnu přijímá. Příjemný, uspokojující pocit, který bychom si rádi co nejdéle udrželi, nebo znovu rádi zopakovali (Matějček, 2000).

Odměňovat můžeme různými způsoby jako třeba sladkostí, různými předměty, penězi. Přílišné zahrnování žádoucích předmětů může vést k rozmazlování, které poškozuje vývoj vůle. Odměna snižuje vnitřní zájem. Ztrácíme tím příležitost toužit, snít a těšit se, což jsou prožitky cenné pro citový vývoj. Účinnou odměnou pro dítě je, když může dělat něco s rodiči, ať už je to výlet, nebo nějaká užitečná práce (Říčan 2013).

Odměna nemusí mít vždy podobu materiální. Největší odměnou je pro dítě to, že udělalo svým chováním nebo jednáním radost těm, kdo jej mají rádi (Matějček, 1986).

Jak chválit podle Krůčkové (2010):

- ❖ Nechválit příliš často
- ❖ Nechválit za věci, které jsou pro dítě samozřejmostí
- ❖ Chválit by měli rodiče rovnoměrně
- ❖ Nepoužívat ironii, sarkasmus, kritiku
- ❖ Nepřenášet své vlastní zkušenosti z dětství
- ❖ Důležité je používat vlastní přirozenost a zdravou míru

Namísto odměn a pochval bychom měli uplatnit zpětnou vazbu a ocenění. Zpětnou vazbou se zaměřujeme na činnost nebo chování, nehodnotíme osoby. Oceněním vyjadřujeme své uznání. Tento způsob pozitivního vyjádření pomáhá dítěti budovat jeho sebeúctu. Podstata ocenění je v respektujícím postoji k druhému člověku (Kopřiva a kol., 2007).

4.2.2. Trest

V psychologickém slova smyslu je to něco, co dítě jako trest prožívá. Je to nepříjemný, tísnivý, ponižující pocit, kterého bychom se chtěli co nejrychleji zbavit a kterému bychom se chtěli příště vyhnout (Matějček, 2000).

Trest by měl být až úplně poslední „nouzový“ výchovný prostředek. Může mít formu hrozícího ukazováčku „ty ty ty“, výtky, hubování, pokárání, kázání, napomenutí, okřiknutí, ponížení, zahanbení, ironických poznámek, nadávky, zákazů, omezení, finančního postihu, práce za trest, tělesných trestů, odepření jídla, postavení do kouta (Říčan, 2013).

Podle Čápa (1996) jsou tresty fyzické a psychické. Fyzické trestání narušuje emoční vztah mezi dospělým a dítětem, ponižuje dítě a tím nepříznivě působí na jeho sebehodnocení. Je to vzor agresivního chování, které dítě frustruje a podporuje tím agresivitu dítěte. Psychické trestání má však trvalejší účinek, podporuje vývoj svědomí. Dítě trpí silnou úzkostí, nejistotou, neuroticismem, dostaví se pocity viny.

Tresty na špatném chování dítěte nic nezmění. Možná pomohou krátkodobě ukončit nějakou situaci, ale nemají trvalý účinek. Neukazují dětem jinou možnost, jak by své špatné chování mohly vyřešit jinak. Tresty jsou pro děti ponižující, mají pocit, že selhaly. Vyvolávají v dětech touhu pomstít se rodičům a v rodičích vzbouzejí pocity viny, že jsou špatní vychovatelé (Rogge, 2007).

Matějček (1986) přibližuje trojí význam trestu:

1. Trest má napravit škodu, která nějakým špatným způsobem chování vznikla.
2. Trest má působit tak, aby se špatné chování už neopakovalo.
3. Trest smývá z viníka jeho provinění.

Pravidla trestání:

- ❖ Trest musí být srozumitelný.
- ❖ Trestání má předem daná pravidla.

- ❖ Musí být spravedlivý.
- ❖ Trest má následovat pokud možno ihned. Odklad snižuje účinnost trestu.
- ❖ Měli bychom respektovat vývojové výkyvy a stav dítěte.
- ❖ Důležité je myslet i na odpuštění (Říčan, 2013).

Namísto trestů bychom měli nechat přirozeně dopadnout důsledky nesprávného jednání (Kopřiva a kol., 2007). Děti se mnohem více než z trestů učí z přirozených důsledků. Je důležité, aby děti cítily, jaké následky vyplývají z nepřiměřeného jednání a porušování společných pravidel. Právě pomocí přirozených důsledků mohou děti změnit své chování (Rogge, 2007). Přirozené důsledky logicky vyplývají z provinění bez zásahu dalších osob (Kopřiva a kol., 2007).

4.3. Důslednost

Ve výchově bychom se měli chovat důsledně. Důslednost totiž dává dítěti pocit jistoty, svět pro něj začíná být srozumitelným, vyzná se v něm. Ví, co si smí dovolit, co nesmí, co může a nemůže. Učí se znát své hranice svobody. My bychom měli dát dítěti dost široké hranice svobody, aby se v nich cítilo dobře. Důslednost není přísnost a ani to, že nás dítě musí poslechnout na slovo. Má za úkol přinášet dítěti oporu v jeho vlastním životě. Dítě získává jistotu, že se na své lidi může kdykoli spolehnout (Matějček, 1986).

5. Komunikace mezi rodiči a dětmi

Komunikovat znamená dorozumívat se, sdělovat informace, být ve spojení, naslouchat druhému. Komunikace mezi jednotlivými členy je důležitá nejen pro dorozumívání se v rodině, ale i pro rozvoj vztahů a výchovných metod pomocí efektivní i neefektivní komunikace.

5.1. Neefektivní způsob komunikace

Lidé používají některé způsoby komunikace, které, aniž si to uvědomí, mohou druhému ublížit. Mají je totiž zautomatizované a podvědomě si jimi chtějí spíše ulevit od vlastních emocí. Následně ale u většiny vyvolávají pocity viny, či výčitky svědomí. Tyto způsoby určitě známe všichni, neboť je nás učili od narození. Slýchávali jsme je od rodičů, dospělých, a tak i my takto komunikujeme s dětmi i dospělými. Neefektivní komunikací se zabývají autoři Kopřiva a spol. v knize Respektovat a být respektován (Kopřiva a kol., 2007).

Neefektivní způsob komunikace nemůže být nikdy efektivní, protože představuje psychické ohrožení. Je spojený s negativními emocemi a pocity méněcennosti. Komunikační styly, které pro nás představují negativní hodnocení osobnosti, zaměření na to, co není v pořádku, varování, nálepkování, nadřazenost (Kopřiva a kol., 2007).

5.2. Efektivní způsob komunikace

Podle Kopřivy a kol. (2007) efektivní komunikace spočívá v tom, že pomáhá naplňovat všechny tři oblasti výchovy:

- ❖ Učit děti důležitým dovednostem a návykům pro život na základě vnitřní a vnější motivace.
- ❖ Rozvíjet jejich osobnost tak, aby získaly dobrou sebeúctu, aby si vytvářely prosociální postoje k druhým lidem.
- ❖ Být současně s dětmi v dobrých vztazích založených na důvěře a respektu.

Existují různé způsoby efektivní komunikace:

- ❖ K nim patří já-výrok. Já-výrok je způsob komunikace, kterou říkáme, jak se cítíme, co nám vadí, nebo co očekáváme. Používá se pro sdělení, ve kterém hraje roli naše emoce a přání. Pomocí tohoto výroku se snažíme zvládat negativní emoce. Mluvíme o tom, jak se cítíme, jaké emoce situace vyvolala a vyjadřujeme očekávání, jak situaci vyřešit.
- ❖ Další je například empatická reakce. Empatie je vrozená schopnost, které se však musíme neustále učit. Pomocí empatie se můžeme vcítit do druhého člověka. Empatickou reakcí se cítíme být vyslechnuti, nikdo nás nehodnotí a nesoudí. Naše emoce se postupně ztišují. Empatická reakce spočívá v aktivním naslouchání, pojmenování pocitů a vyjádření podpory druhým. Empatická reakce citlivě přistupuje k projevům dítěte (Kopřiva a kol., 2007).

O efektivní komunikaci se můžeme více dočíst v knize Respektovat a být respektován.

6. Potřeby

K tomu, aby se dítě cítilo dobře po stránce fyzické, psychické i sociální, musí mít naplněné své základní potřeby. Bez tohoto naplnění nemůže být spokojené. Je hodně důležité, aby rodiče potřeby dětí respektovali a přirozeně naplňovali.

6.1. Potřeby dětí

Pro zdravý vývoj osobnosti potřebuje dítě uspokojit základní psychické potřeby. A to mu může nejlépe zaručit prostředí vřelých citových vztahů (Matějček, 1986).

Dítě v předškolním věku potřebuje více než kdy jindy stabilní zázemí, jistotu, trvalost a bezpečí. Mezi další významné potřeby patří potřeba citového vztahu, sociálního kontaktu, společenského uznání, emancipace, identity, seberealizace (Mertin, Gillernová, 2010).

Podle Čápa (1996) je důležité naplňovat potřeby Abrahama Maslowa, který zformuloval hierarchii lidských potřeb:

- ❖ Fyziologické potřeby - příjem potravy, tekutin, dýchání, spánek, vylučování...,
- ❖ Potřeby bezpečí - důvěra, řád, pravidla
- ❖ Potřeby sounáležitosti a lásky - patřit někam
- ❖ Potřeby sebeúcty a uznání - být přijímán, potřeba úspěchu
- ❖ Potřeby seberealizace - potřeba něco dokázat, tvořit, potřeba identity

Šulová (2001) se své knize zdůrazňuje nevědomost dítěte, jakou cestou se má vydat. My dítěti ukázat správný směr nedokážeme, ale můžeme ho doprovázet, ochraňovat a povzbuzovat při každém jeho klopýtnutí. Dítě pro tuto cestu životem potřebuje:

- ❖ Dokázat rozlišit dobro a zlo.
- ❖ Tvůrčí myšlení k vytváření nového způsobu života.
- ❖ Mít srdce na pravém místě.

- ❖ Neztrácet odvahu, když přijde krize.
- ❖ Naději.
- ❖ Mít úctu před vyššími zákony, které vytváří řády. Omezit vlastní svobodu před lehkomyšlným rozhodováním.
- ❖ Dokázat vyjádřit své emoce a pocity. Neutíkat před konflikty s ostatními, přijímat usmíření.
- ❖ Schopnost milovat bližního.

6.2. Potřeby rodičů

Stejně jako u dítěte musí být naplněny jeho potřeby, aby se cítilo dobře, tak i u rodičů musí dojít k naplňování určitých potřeb, aby mohli láskyplně a citlivě pečovat o své dítě. Mezi základní potřeby rodičů podle Matějčka (1986) patří:

- ❖ Potřeba stimulace: Bez dítěte by byl život nudný a manželství prázdné. Dítě je zdrojem nevyčerpatelnosti. Dává nám mnoho podnětů, ať už jde o starosti nebo zábavu.
- ❖ Potřeba učení: Děti jsou zdrojem zkušeností a prožitků. Čím více děti stárnou, rodiče s nimi zrají a stávají se moudřejšími.
- ❖ Potřeba jistoty a bezpečí: I dospělý člověk potřebuje mít pocit, že ho má někdo rád a že se může na někoho spoléhat. Nejen rodič naplňuje tuto potřebu u dítěte, funguje to i naopak.
- ❖ Potřeba společenského uznání: Rodičovská odpovědnost, povinnosti a starosti zvyšují naši hodnotu. Uvědomujeme si, že nejen děti nás potřebují, ale aby byl náš život plnohodnotný a spokojený, potřebujeme my děti.
- ❖ Potřeba otevřené budoucnosti: Každý člověk potřebuje mít něco před sebou, mít nějaký cíl, k němuž směřuje. Zavřená budoucnost vede k zoufalství.

PRAKTICKÁ ČÁST

1. Cíl výzkumu

Hlavním cílem tohoto výzkumu je porovnat rozdíly ve výchově dětí předškolního věku mladistvých a starších matek, jejich výchovné prostředky a vztahy mezi matkou a dítětem.

2. Výzkumné otázky

1. Jak se s mateřstvím vyrovnává mladistvá a starší matka?
2. Jaké prostředky využívá matka k výchově svého dítěte?
3. Jaký vztah k sobě mají matka a dítě?
4. Jsou rozpory ve výchově k hodnotám u dětí mladistvých matek a starších matek?
5. Jakou roli v životě mladistvých a starších matek představuje dítě?
6. Jak se liší výchova dětí mladistvých matek od výchovy dětí starších matek?

3. Výzkumný design

Pro výzkumné šetření byl použit kvalitativní výzkum, který je založen na osobním kontaktu. Mým cílem je zjistit, zda se liší výchova dětí mladistvých a starších matek.

Podle Chráska (2007) je kvalitativní výzkum metodou shromažďování dat o pedagogické realitě. Ta spočívá v bezprostřední verbální komunikaci výzkumného pracovníka a respondenta.

Jak uvádí Švaříček, Šedová a kol. (2007) cílem kvalitativního výzkumu je získat detailní a komplexní informace o studovaném jevu.

3.1. Metoda výzkumu

Pro svůj výzkum jsem zvolila metodu polostrukturovaného rozhovoru. Ten je podle Miovskeho (2006) nejrozšířenější podobou metody interview. Je typický vytvářením určitého schéma, které je pro tazatele závazné. Toto schéma zahrnuje okruhy otázek, na které se tazatel účastníků ptá. U tohoto typu rozhovoru můžeme zaměňovat pořadí okruhů a můžeme toto pořadí také upravovat.

4. Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek tvořilo šest matek, a to tři ženy, které se staly matkami do svých 20. let a tři ženy, které dítě porodily ve věku více než 38 let. Obě tyto skupiny mají děti v předškolním věku. Při výběru respondentek bylo důležité přihlížet k věku matky a věku dítěte.

Tabulka č. 2: Demografické údaje respondentek

	Věk dítěte	Věk matky	Rodina	Sourozenci
Jiřík	6 let	44let	úplná	2
Vlastík	6 let	44 let	úplná	3
Martínek	5 let	43 let	úplná	2
Anička	4 roky	24 let	Neúplná- otec odešel od rodiny	0
Danuška	3,5 roku	22 let	Neúplná- otec odešel od rodiny	1
Kristýnka	6 let	25 let	Neúplná- otec odešel od rodiny	1

5. Průběh sběru dat

V průběhu rozhovorů jsem data zachycovala pomocí audiozáznamu. Zvukový záznam je autentický. Zachycuje kvalitu mluveného slova - sílu hlasu, intonaci i délky pomlky. Každá nahrávka byla zaznamenána a přepsána do písemné podoby.

Polostrukturovaný rozhovor se uskutečnil vždy individuálně s každou matkou v jejím domácím prostředí. Nejprve byly matky seznámeny se záměrem výzkumu. Vysvětlila jsem jim, že se jedná o anonymní rozhovor, ve kterém nebudou použita jejich jména ani jména dětí. Průměrná délka rozhovorů byla 25 minut.

5.1. Zpracování získaných dat

Pro zpracování dat jsem použila získané odpovědi respondentek, které jsem doslovně přepsala. Při analýze zaznamenaných rozhovorů jsem použila metodu vytváření trsů. Metoda vytváření trsů slouží podle Miovského (2006) k seskupování určitých výroků do skupin, například rozlišení určitých jevů nebo případů. Společným znakem trsu může být tematický celek.

Rozhovory jsem si několikrát důkladně přečetla a hledala podobné tematické části. Podobné části jsem propojila. K vytváření trsů mi pomohla metoda barvení textu, díky které vznikaly jednotlivé kategorie. Nakonec jsem porovnávala určité aspekty.

6. Výsledky výzkumu

6.1. VO 1: Jak se s mateřstvím vyrovnává mladistvá a starší matka?

1. Stresová situace matky v období těhotenství a po porodu

Pro mladistvé matky je určitě největším stresujícím faktorem vyrovnat se s novou realitou, že jsou těhotné. Matka č. 1 dokonce žila nejen v době těhotenství, ale i po porodu, v hodně stresujícím prostředí, kdy ji její přítel fyzicky týral. Další dvě mladistvé matky se s těhotenstvím vyrovnaly podstatně rychleji a lépe. Dvěma mladistvým matkám pomáhaly v době těhotenství jejich maminky, hlavně po finanční stránce. Mladistvé matce č. 1 pomáhala její maminka až po narození dítěte, a to pouze s jejím pohlídáním a za peníze. U starších matek se také vyskytují stresové situace. U matky č. 4 se vyskytl problém u porodu. Matka č. 5 měla strach z vyšetření, zda bude vše v pořádku. Matka č. 6 prožívala během posledního těhotenství stres, který byl vyvolán dceřinou nemocí. Všechny starší matky podstoupily během těhotenství vyšetření odběru plodové vody a matka č. 4 navštěvovala těhotenskou kardiopradnu.

Mladistvé matky

Matka č. 1: *„Stresující pro mě bylo, když jsem šla na gynekologii poprvé v životě v 18 letech. Byla to středa, doktor mi řekl, že jsem těhotná a že si mám ve čtvrtek zavolat, jestli si to nechám nebo ne, a když ne, tak ať přijdu v pátek. Takže jsem měla den na to, abych si to rozmyslela. Je těžký rozhodnout během jednoho dne celý svůj život. V ten den jsem doma oznámila, že jsem těhotná a matka mě vyhodila z domu. Zůstala jsem s otcem svého dítěte, který mě mlátil. Bála jsem se o Kristýnku, aby se jí nic nestalo.“*

Pomoc od rodičů? *„Máma mi během těhotenství ani jednou nepomohla. Když se Kristýnka narodila, tak mi ji párkrát pohlídala a pohlídá, ale za každé pohlídání jí musím platit.“*

Matka č. 2: *„Být matkou byl pro mě na začátku určitě šok, ale zase jsem si řekla, že když už se to stalo, tak nic nezměním. Hodně velký stres jsem prožila tři týdny po porodu. Danuška přestala dýchat. Nevěděla jsem, co mám dělat, byla jsem v šoku. Danušku byla celá modrá a nedýchala. Máma doběhla pro sousedku, která měla kurz první pomoci. Ta jí zachránila. Doktor v sanitce nejprve vůbec nevěděl, co to mohlo být,*

ale nakonec došel k názoru, že jsme Danušku nejspíš probrali ze syndromu náhlého úmrtí kojence.“

Pomoc od rodičů? „Hodně velkou podporu mám od maminky z hlediska vývoje holek, pohlídání holek, když někam potřebuju a finanční podpory.“

Matka č. 3: *„Ze začátku jsem se trošku bála, když jsem zjistila, že jsem těhotná, jestli to zvládnou. Ale když jsem ji poprvé viděla, tak jsem věděla, že je to nejlepší, co mě mohlo potkat. A že pro ni udělám vše, co budu moci. Hodně mě také stresovalo to, že když se to dozvěděl její otec, tak mě opustil. Je to těžký nevědět, jaký má nebo nemá moje dítě vztah se svým otcem. Snažím se udělat vše, abych jí ho vynahradila, ale tátů nikdy nenahradím.“*

Pomoc od rodičů? „U rodičů jsem dřív žila, tak mi pomáhali po stránce finanční. Do výchovy se mi nikdy nepletli.“

Starší matky

Matka č. 4: *„Určitě jsem se hodně bála během porodu, bála jsem se o Vlastíka. U Vlastíka jsem se neotvírala, také mi lital tlak, já mám totiž problémy s tlakem. Musela jsem čekat na rozhodnutí primáře, který mi nakonec řezal břicho pod epidurálem. Pamatuji si, jak při porodu byli doktoři sprostý, protože jim Vlastík nechtěl jít ven. Kvůli tomu mi ještě museli řezat dělohu, proto byl ten porod tak náročný. Já měla všechny porody náročné, ale tenhle byl asi nejtěžší.“*

Matka č. 5: *„Stresující pro mě bylo určitě čekání na výsledky odběru plodové vody. Měla jsem strach, jestli bude všechno s Jirkou v pořádku.“*

Matka č. 6: *„V té době, kdy jsem byla těhotná s Martínkem, tak jsme měli nemocnou i nejstarší dceru, se kterou jsme jezdili do Prahy do Motola. Právě tam jsem viděla různé ty nemoce, co mohou dítě postihnout. I kdyby bylo moje dítě postižené, tak bych si ho nechala. Je to přece moje dítě!“*

2. Vývoj dítěte a zvládání mateřské role výchovy aktuálně

Mladistvé matky nepopisují žádný výrazný problém. Pouze matce č. 2 se dítě narodilo předčasně, mimo jiné má i velkou vadu řeči, která podle matky dozraje sama i bez pomoci logopeda. Všechny tři starší matky popisují problémy s výslovností u dětí, i když nejsou tolik závažné. U dítěte matky č. 4 došlo během vývoje k regresi.

Mladistvé matky

Matky č. 1: „*Kristýnka je velice inteligentní na svůj věk, protože vyrůstá mezi mými vrstevníky. Nechce si hrát se svými vrstevníky, protože jsou na ni moc „hloupí“. Hraje si s dospělými lidmi, kteří jsou mými kamarády. Spíše si hraje s klukama.*“

Matka č. 2: „*Danušku se narodila císařským řezem 14 dní před termínem. Týden byla v inkubátoru. Možná kvůli tomu je Danuška hubeňoučká. Nechce moc jíst, má ráda čokoládu a maso. Také má hodně velké problémy s mluvením. Sice mluví hodně, ale špatně. Určitý písmena jí pořád nejdu - M, F, L, R a tvrdé souhlásky změkčuje. Na logopedii nechodíme, nemá to vůbec cenu.*“

Matka č. 3: „*Anička se vyvíjí v pořádku. Je závislá na mně, jelikož je od narození bez otce. Akorát velmi brzy začala mluvit, takže teď když mluví, občas se zasekne, ale jinak je to v pořádku. Občas splete nějaké slovo.*“

Starší matky

Matka č. 4: „*Vlastík má špatnou výslovnost. V poslední době se hodně zhoršil, protože ke mně chodí jedna holčička, Vietnamka, kterou doučuju a Vlastík se začal znovu chovat jako miminko. S výslovností má problém. Místo C začal říkat Č, začal zase změkčovat tvrdé souhlásky. Ale přitom když s ním cvičím a mluvím, tak to říká všechno dobře. S výslovností chodíme na logopedii, kde nám řekli, že to musí dozrát. Oni to měli všichni moji kluci, ale Vlastík to má nejdéle.*“

Matka č. 5: „*Chodíme na logopedii, má problémy s L, R, Ř. Dcera také chodila na logopedii, ale jakmile jí paní doktorka ukázala, jak jsou správně ta písmenka, tak už jí to šlo. Asi za to můžu já, že s tím měl Jiřík takové problémy, protože jsem mu neukázala, jak by to mělo být správně.*“

Matka č. 6: „Jezdíme na logopedii. Martin má problém s písmenem R. Paní logopedka nám řekla, že by ho měl mezi 5. až 6. rokem zvládnout. V nějakých slovech neumí písmeno Ř. Cvičíme doma logopedii každý den, máme na ni vyhraněný stejný čas.“

U všech mladistvých matek bylo těhotenství neplánované. Rychleji se s mateřstvím vyrovnaly starší matky, neboť své těhotenství plánovaly, kromě matky č. 5. Pro mladistvé matky to byl nejprve šok, se kterým se postupně vyrovnávaly, žádná z matek však nepomyslela na potrat. Po porodu se všechny děti vyvíjely v pořádku, mimo holčičky mladistvé matky č. 2. Starší matky si své mateřství naplno užívaly, zatímco mladistvé matky řešily problémy s otci dětí. Děti jsou nyní ve věku, kdy je trápí problematika s výslovností některých písmen. Syn matky č. 4 po pocitu žárlivosti znovu začal mít problém s výslovností, kterou již dříve perfektně zvládal.

6.2. VO 2: Jaké prostředky používá matka k výchově svého dítěte?

1. Odměna

Všechny mladistvé matky se snaží dítě každý den chválit. Matka č. 1 popisuje přesný opak odměny, která se vyskytuje u matky č. 2. Matka č. 3 dává dítěti za odměnu maličkosti, pomocí nichž se dítě učí rozvíjet jemnou motoriku. I starší matky se snaží chválit často. Matka č. 4 a matka č. 6 se snaží dávat dítěti za odměnu zážitky, například výlet. Matka č. 5 se snaží vychovávat a zahrnovat dítě předměty, na které si ukáže.

Mladistvé matky

Matka č. 1: „Odměňuju pochvalou, nebo obejmutím, dárkama ne, protože dárkama uplácíš. Já jí učím, že všechno, co udělá, dělá pro sebe. Vedu jí určitě k samostatnosti. Nedávám jí dárky proto, aby to nechápala jako „Já něco udělám a něco za to dostanu.“

Matka č. 2: „Chválím pořádku, i když udělají nepořádek, tak jsem schopná je pochválit. Používám spíš pochvalu, ale jinak na ně používám metodu „Když něco udělají, tak jim za to něco dám.“

Matka č. 3: „Pokud je šikovná, nebo něco hezkého udělá, tak většinou dostává maličkosti, jako jsou pastelky, sešit na kreslení, modelínu.“

Starší matky

Matka č. 4: „Vlastíka odměníme pochvalou, mazlením, když je to nějaký větší skutek, tak se něco třeba i koupí. Nebo jedeme třeba i na výlet.“

Matka č. 5: „Já ho chválím pořád, protože to se má a třeba jen za maličkosti. Myslím, že ho možná chválíme i víc, než by se mělo. U nás ho odměňujeme hlavně dárkama. Když někam jedeme, tak něco vždycky dostane. Nebo když udělá ty svoje očička, že by něco moc chtěl, tak mu to hned koupíme.“

Matka č. 6: „Spíš chválíme, než abychom ho zahrnovali dárky. Nebo za odměnu jedeme do bazénu, nebo na výlet. Dárky dáváme k narozeninám.“

2. Trpělivost matky

Tresty mladistvých matek se hodně liší. Matka č. 1 řeší neposlušnost posíláním dítěte do kouta. Matka č. 2 neposlušnost dítěte nijak neřeší, vykoná povinnosti za děti sama. Matka č. 3 využívá tělesných trestů - dítě dostane na zadek. Když neuposlechnou děti starších matek č. 4 a matky č. 6 stačí zvýšit hlas nebo počítat do tří. Starší matka č. 5 nejprve své dítě přemlouvá, aby činnost vykonal, potom teprve zvyšuje hlas.

Mladistvé matky

Matka č. 1: „Počítám do tří. Když to nezabere, tak chodí na chvilku do kouta. Kristýnka nebyla tolik trestaná, protože nebyla tolik vzdorovitá.“

Matka č. 2: „Když neposlechnou, tak to udělám za ně. Já jsem taková, že na ně neřvu, ani nezvýším hlas, natož jim dát na zadek. A moje maminka říká, že si ze mě holky dělají srandu. Třeba když řeknu Danušce: „Danuško, mohla by sis uklidit ty hračky?“ a ona mi odpoví: „Ne ne, ty to uklid.“

Matka č. 3: „Když Aničce něco řeknu a neposlechne, tak jí řeknu, že to povím ještě jednou a naposledy, jinak dostane na zadek. Poslouchat se musí a ona to ve finále ví.“

Starší matky

Matka č. 4: „Když neposlechne, následuje zvýšený hlas.“

Matka č. 5: „Já ho vždycky přemlouvám, ať mi jde pomoci. Když nejde a mně dojde trpělivost, tak až potom teprve křičím. Já se na něj rozčílím a to je asi tak všechno.“

Matka č. 6: „Zavolám napodruhé, napotřetí, nebo zvýším hlas.“

3. Strašení dětí čertem

Dvě mladistvé matky č. 2 a 3 používají spojení: Když budeš zlobit, zavolám na tebe čerta. Starší matka č. 6 tuto metodu používala, když bylo dítě mladší.

Mladistvé matky

Matka č. 1: „Nestraším jí, ani jsem ji tím nikdy nestrašila.“

Matka č. 2: „Ano, strašení čertem používám každý večer.“

Matka č. 3: „Ano, řekla jsem jí, že když bude zlobit, že na ni zavolám čerta. Myslím, že tohle používá každý rodič, ale moc to nezabírá.“

Starší matky

Matka č. 4: „Nikdy jsme Vlastíka ničím nestrašili, nebylo to nutné.“

Matka č. 5: „Ne, nikdy jsem ho tím nestrašila.“

Matka č. 6: „Když byl menší, tak jsme mu říkali, že ho čert s Mikulášem vidí. A že uvidí, co mu řeknou, až přijdou. On má z čertů respekt, ale těší se, že přijdou.“

4. Výchovné prostředky

Dvě mladistvé matky mají přesně dané výchovné prostředky, se kterými nic nehne. Matka č. 2 ke své výchově častěji používá odměnu, stejně jako matka č. 5. Starší matky se snaží vychovávat své dítě pomocí komunikace a domluv.

Mladistvé matky

Matka č. 1: „Když Kristýnka neposlechne, tak jí postavím do kouta a tam stojí, nebo má zakázaný večerníček.“

Matka č. 2: „Já určitě používám odměnu a trest. S tím trestem to ale není tak často.“

Matka č. 3: „Pokud něco chceš, musíš si to zasloužit. Nebudeš poslouchat, neposlouchej. Ale jdi do pokoje a nechod' za mnou, dokud si to nerozmyslíš. Zatím jsou vždy účinné.“

Starší matky

Matka č. 4: „Snažíme se s Vlastíkem hodně komunikovat, domlouvat mu. Když byl menší, tak jsem mu jednou zakázala dívat se na televizi a pořád si to pamatuje.“

Matka č. 5: „Používáme jak zákazy, tak odměny a jsou účinné oboje. Když Jiřík zlobí, tak mu zakážeme počítač a televizi. Určitě jsme si ale zvykli vychovávat odměnou.“

Matka č. 6: „K výchově svého dítěte používám hlavně komunikaci. Povídáme si o tom, co je správné, co není správné. Martin má hlavně vzor u holek, jak se chovají. Myslím, že své děti máme slušně vychované.“

Výchovné metody mladistvých matek se hodně liší od výchovných metod starších matek. Mladistvé matky vychovávají děti spíše trestem, ale když se dětem opravdu něco hezkého povede, tak přichází i odměna. Mladistvé matky používají k výchově i strašení dítěte, zatímco u starších matek tuto metodu zkusila pouze jedna matka, když bylo její dítě menší. Starší matky se snaží vychovávat pomocí komunikace s dítětem. Odměna ani trest u nich nejsou tolik preferované.

6.3. VO 3: Jaký vztah k sobě mají matka a dítě?

Všechny matky ke svým dětem mají kamarádský vztah. Pouze mladistvá matka č. 1 má ke své dceři vztah spíše jako ke své malé sestře.

Mladistvé matky

Matka č. 1: *„Já jí беру ani tak ne jako dceru, ala jako malou ségru, nebo kámošku. Nemáme mezi sebou takový typický vztah matka s dcerou.“*

Matka č. 2: *„Máme spíš kamarádský vztah.“*

Matka č. 3: *„Máme kamarádský vztah.“*

Starší matky

Matka č. 4: *„Myslím si, že máme s Vlastíkem kamarádský vztah.“*

Matka č. 5: *„Vztah máme jako máma se synem, ale spíš kamarádský.“*

Matka č. 6: *„Myslím, že máme kamarádský vztah.“*

Vztahy mladistvých a starších matek k dítěti se nijak neliší.

6.4. VO 4: Jsou rozpory ve výchově k hodnotám dětí mladistvých a starších matek?

Matka č. 1 a matka č. 3 chtějí, aby jejich dítě bylo slušné, mělo úctu ke starším lidem. Matka č. 2 klade důraz na citovou stránku dítěte, aby bylo v pohodě. Matka č. 4 chce, aby bylo její dítě spokojené a řádně vychované. Matka č. 5 a matka č. 6 kladou důraz na to, aby se jejich dítě v životě neztratilo a aby něco dokázalo.

Mladistvé matky

Matka č. 1: *„Aby věděla, že jsem tu pro ni. Aby nelhala, nikdy nelhala a lhát nebude. Aby nemluvila sprostě, aby nekradla, aby měla úctu ke starším, například aby zdravila. Aby se k druhým chovala slušně.“*

Matka č. 2: *„Aby byly upřímné, chtěla bych, aby pro ně byla důležitější citová stránka než ta materiální. Aby měli jistotu, stejný denní režim, aby si lehli ve stejnou dobu, ony jsou tak klidnější. Snažím se, aby byly v pohodě.“*

Matka č. 3: „Snažím se, aby byla slušná, aby věděla, jak se má k druhým chovat. Aby si vážila všeho. I maličkostí. Kladu důraz na výchovu, na chování k ostatním lidem i k hračkám. Snažím se jí vše vysvětlovat a vše si musí zasloužit.“

Starší matky

Matka č. 4: „Klademe důraz na to, aby byl spokojený a my abychom byli spokojení. Abych z něj měla pořádného člověka.“

Matka č. 5: „Kladu důraz na všechno. Aby se chtěl učit, aby se v téhle době neztratil, aby nebyl zakřiknutý. Aby byl dobrý a čestný.“

Matka č. 6: „Aby se chovali slušně, pozdravili paní učitelku, sousedy. Aby se choval normálně, nemusí se dobře učit, ale aby se něčemu naučil. Aby uměl takové ty klíčící věci, třeba aby uměl vyměnit žárovku, opravit auto.“

Každá matka má jasno, k jakým hodnotám své dítě vede. Všechny matky chtějí mít ze svého dítěte slušného člověka. Starší matky chtějí, aby se jejich dítě v životě neztratilo. Jedna mladistvá matka klade důraz na citovou stránku.

6.5. VO 5: Jakou roli v životě matky představuje dítě?

1. Vztah matky s dítětem

Každé dítě v životě matky má důležitý a specifický význam. Všechny matky jsou se svým životem spokojené, kromě mladistvé matky č. 1.

Mladistvé matky

Matka č. 1: „Kristýnka je pro mě ta první poslední, ale nikdy jsem neviděla smysl života v rodině. Ruku do ohně za ní samozřejmě dám. Nepředstavovala jsem si, že si pořídím děti a budu se o ně starat. Vždycky jsem si představovala být doktorem bez hranic a jít do těch bojových míst a být svobodná, to je pro mě nejvíc. Já jsem byla vždycky proti potratům, a proto jsem si jí nechala a ona mi vlastně zachránila život. Jsem jí za hodně vděčná.“

Matka č. 2: „Děti jsou pro mě úplně všechno. Jsou pro mě důvodem k úsměvu a radosti.“

Matka č. 3: „Dcera je celý můj život, sice jsem jí měla ve dvaceti, ale nelituji toho. Je to moje zlatíčko, i když občas pořádně zlobí. Myslím si, že náš vztah bude i do budoucna kamarádský, že budeme jako dvě kamarádky.“

Starší matky

Matka č. 4: „Je pro mě náplní života.“

Matka č. 5: „Jiřík je jednoduše zázrak. Když jsem měla Elišku, tak to byla taková samozřejmost, ale když se narodil Jiřík, tak to už bylo takový jiný. Víc jsem se o něj strchovala, pečovala, víc si ho vážím, ono je to na něm i víc vidět.“

Matka č. 6: „Když někdo v naší rodině chybí, tak je tu nuda. I když mě děti někdy rozčílí (to není tak často), tak jsem ráda, že je mám. Mám hodný děti.“

Kdybyste se mohla dřív rozhodnout, když teď již máte zkušenosti být matkou, odložila byste těhotenství? Pomyslela jste někdy na to, že byste se chtěla vzdát svého dítěte?

Mladistvé matky

Dvě mladistvé matky jsou se svým životem spokojené. Nikdy by je nenapadlo své dítě odložit, na rozdíl od matky č. 1, která se chtěla svého dítěte již několikrát vzdát. Se svým životem spokojená není.

Matka č. 1: „To nemůžeš vzít zpátky. Je toho spoustu, co mi Kristýnka dala, ale i vzala. Se svým životem každopádně spokojená nejsem. Několikrát jsem přemýšlela nad tím, že bych se jí vzdala, ale nakonec to dopadlo tak, jak to dopadlo.“

Matka č. 2: „Ne, rozhodla bych se znovu takhle. Nikdy by mě nenapadlo, abych dala pryč své děti.“

Matka č. 3: „Už několikrát jsem přemýšlela, jak bych se znovu rozhodla, jestli bych se zachovala jinak. A můžu říct, že ne. Nebylo to jednoduchý a vím, že ani nebude, ale

nikdy bych se nerozhodla jinak. Nikdy jsem takovou krizi, že bych odložila své dítě, neměla a nechápu ženy, které to dokážou udělat.“

Starší matky

Kdybyste se mohla dřív znovu rozhodnout o posledním těhotenství, když teď už máte zkušenosti být matkou ve starším věku, rozhodla byste se jinak? (př. potrat, snažit se o miminko dřív)

Všechny tři starší matky jsou rády, že své děti mají, jsou naprosto spokojené se svým životem.

Matka č. 4: *„Ne, my jsme se dlouho o Vlastíka snažili, takže jsem byla šťastná, že se nám to povedlo.“*

Matka č. 5: *„Ne, v žádném případě bych neměnila. Jsem ráda, že Jiříka máme, je to naše zlatíčko.“*

Matka č. 6: *„Určitě ne. Nikdy by mě to ani nenapadlo. Jsme rádi, že ho máme.“*

Všechny matky se shodují v tom, že je pro ně dítě v životě to nejdůležitější. Mladistvé i starší matky jsou se svým životem naprosto spokojené, nic by neměnily, jen mladistvá matka č. 1 tyto pocity nemá.

6.6. VO 6: Jak se liší výchova dětí mladistvých matek od výchovy starších matek?

1. Adaptace- noví kamarádi, nové prostředí

Všechny tři děti mladistvých matek se s novou situací hůře vyrovnávají. Nějakou dobu jim trvá, než si na dané prostředí nebo osobu zvyknou. Děti starších matek jsou extrovertními typy. Rády komunikují, novou situaci snáší celkem dobře. Dokážou se prosadit. Mohlo by to být dané také pohlavím, jistotou citové vazby a dalšími faktory.

Mladistvé matky

Matka č. 1: „Když potká dospělého nebo cizí dítě, tak se nebaví, nekomunikuje, jen slušně pozdraví. Potřebuje si vytvořit vztah, poznat člověka blíž a buď jí padne do oka a povídá si s ním, nebo naopak. Nedůvěřuje lidem. Kristýnka si hraje více s dospělými kluky, taky je spíš jako kluk vychovávaná. Nikdy nebyla na panenky, to má nejspíš po mě, já taky byla spíš klučičí typ.“

Matka č. 2: „Danuška zvládá nové situace hodně špatně. Když se děje něco nového, tak je protivná, vzteklá. Chodí za mnou, obejmeme mě a ptá se mě, jestli jí mám pořád ráda. Neustále se budí ze spaní, je to asi dáno tím, že se hodně často stěhujeme. V noci má hysterické záchvaty, které nejdou utišit. Danuška se s novými dětmi nestýká, Neustále je se svojí sestřičkou a dětmi mojí maminky.“

Matka č. 3: „Trvá jí zvyknout si na cizí osobu a nejvíc jí to dělá problém u mužů. Víc si hraje s holčičkami, ale když někde vidí malého chlapečka, mladší než je ona, tak si chce hrát jen s ním a holčičky už jí moc nezajímají. Má tendenci starat se o mladší děti a být jim na blízku a pomáhat jim. Ve školce se jí líbí, má tam kamarády. Nebo spíš jednu nejlepší kamarádku Verunku.“

Starší matky

Matka č. 4: „Vlastík snáší nové prostředí i kamarády velmi dobře. Nejradši je Vlastík se staršíma, od kterých se může učit. Ve škole má pár kamarádů, ale i kamarádek, dokáže se kamarádit i se svými vrstevníky. Má hlavně výborný vztah s dospělými, protože je vlastně většinou mezi dospělými, vyrůstá mezi nimi, má vlastně skoro dospělé sourozence.“

Matka č. 5: „Jiřík je hodně komunikativní na rozdíl od jeho sourozenců. Při setkání s cizími dětmi se trochu stydí, ale po chvilce už je k sobě připustí a i se před nimi předvádí. Dokáže si vyhrát se všema, protože má starší sourozence, tak si rád hraje se staršími. A vlastně naši sousedé jsou naši příbuzní, kteří mají děti v jeho věku a i mladší děti, tak si hraje i s nimi.“

Matka č. 6: „Martínek je hodně upovídaný, takže se dokáže ihned seznámit i s dětmi, které nezná. Ve školce si loni oblíbil holčičku Aničku, ta byla pro něj vzorem. Všem řekla,

co mají dělat. Letos si spíš hraje s klukama, ale je rád, když může jít s Aničkou na procházku. Hraje si jak se staršími, tak s mladšími. S holkami si rád vystřihuje, učí se novým věcem a s vrstevníky rád běhá venku.“

2. Učení

Všechny matky kladou velký důraz na učení, chtějí dětem předat nové poznatky. Mladistvé matky se snaží předávat svým potomkům základní poznatky, jako jsou barvy, počítání do deseti, tvary. K učení matka č. 1 používá stavebnice a hračky. Matka č. 3 učí od malička své dítě slušnému chování. Obě skupiny matek učí své děti to, co odpovídá jejich věku. Matka č. 5 pro učení využívá speciálně vytvořené pomůcky.

Mladistvé matky

Matka č. 1: *„Naučila jsem Kristýnku základní barvy ukazováním a přiřazováním. Používáme kostičky, hry s tvary, různé hračky, stavebnice, které jí něco naučí. Ty mluvící medvídci a novodobé hračky jsou úplně k ničemu, akorát to řve a nic jí to nedá.“*

Matka č. 2: *„Snažím se o to, abych jí něco naučila, ale Danuška když už jí něco naučím, tak potom dělá blbosti. Třeba s barvami. Já se jí zeptám na červenou barvu a ona schválně ukáže na modrou.“*

Matka č. 3: *„Učila jsem jí, že k dospělým se musí chovat slušně, že jsou starší a ona je malá. Takže v tom problém není. Jsou jí 4 roky a základní barvičky už zvládá, umí napočítat do deseti. Hodně si prohlížíme knížky a povídáme si, co v nich je. Má hodně ráda knížku o zvířatech.“*

Starší matky

Matka č. 4: *„Jelikož jsem učitelka ve školce, tak se snažím, aby Vlastík znal základní věci, barvy, počítá do dvaceti, zná adresu, kde bydlí.“*

Matka č. 5: *„Od malička ho vedeme k tomu, aby se rád učil. Když byly Jiříkovi 3, tak mu jeho sestra Eliška udělala několik vláček, jeden vláček má na každém vagónu jinou barvu a tím se učí barvy, druhý vláček má na každém vagónu čísla (do 9).“*

Matka č. 6: „Učíme ho vzhledem k jeho věku, to znamená barvy, počítat do deseti, učíme se písmenka. Když ho něco zajímá, tak se hodně ptá a my mu odpovídáme. A při učení používáme stavebnice.“

3. Strach, smutek

Dcera matky č. 1 má největší strach z minulosti, kdy její otec týral matku. Dcera matky č. 2 je nejčastěji smutná kvůli tomu, že se nemůže stýkat se svým otcem, protože otec o dceru nejeví zájem. Dcera matky č. 3 byla zvyklá bydlet s prarodiči, od přestěhování se jí hodně často stýská. Zatímco děti mladistvých matek jsou spíše uzavřené, nechávají si svůj smutek a strach pro sebe, děti starších matek jsou otevřenější. Syn matky č. 4 se zajímá o budoucí život, co bude s jeho rodiči. Když má dítě matky č. 6 strach, ubezpečuje se komunikací s rodiči, že je vše v pořádku.

Mladistvé matky

Matka č. 1: „Kristýnka má velký strach, když nějaký muž zvýší hlas, protože si pamatuje dobu, kdy jsme žili jako rodina s jejím otcem. Ihned začne plakat a je k nezastavení. Já ji okamžitě chytím do rukou a utěšuju ji, že je maminka tu, že už se nemá čeho bát.“

Matka č. 2: „Já se v Danušce nevyznám. Ona je hodně uzavřená, nic nechce říct. Když se jí zeptám, co se jí stalo, ona mi skoro vynadá, že nic. Ale vždycky na ní poznám, že se něco děje, většinou je smutná, když se začne mluvit o tátovi. Vezmu si jí k sobě, pohladím jí po vláskách a říkáme si básničky.“

Matka č. 3: „Když je malé špatně, nikdy mi nic neřekne. Já to na ní ale poznám, protože nechce moc mluvit, chce jen ležet. Nejvíce je smutná z toho, že už není každý den s babičkou a dědou, protože jsme se nedávno přestěhovali. Dcera se chodí mazlit jen se mnou. Otcovskou lásku nezná, proto má možná takový odstup od mužů.“

Starší matky

Matka č. 4: „Vlastík hodně přemýšlí o životě a je to díky tomu, že už jsme starší. Máme kolem sebe většinou lidi, kteří už umírají. Vlastík nad tím hodně přemýšlí a samozřejmě nechce, abychom umřeli. Chodí se mazlit. Brečí málokdy. Já ho pomazlím a utěšuju.“

Matka č. 5: „Když byl hodně malý, tak ho dcera Eliška se synem Petrem strašili bubákem. Tulil se ke mně a říkal, že se bojí. Já jsem ho obejmula a řekla, že bubáci neexistují. Ví i o čertech, že to jsou převlečení lidé, ale stejně z nich má respekt.“

Matka č. 6: „Když má Martínek strach, tak o tom povídá. My mu vysvětlíme, proč tomu tak je. Když se bojí, neustále se mě na něco ptá, aby se ujistil, že je všechno v pořádku. Málokdy brečí.“

4. Zlobení

Všechny děti jak mladistvých, tak starších matek zlobí. Některé více, jiné méně. Když dítě něco provede, matka se rozzlobí a v afektu přichází reakce (udělení trestu). U matky č. 1 přichází se zlobením strach a plácnutí dítěte. U matky č. 2 je to rozčilení a následné zavírání do pokoje. U matky č. 3 je to nejprve varování, a když varování nepomůže, přichází nasekání na zadek. Starší matky své rozčilení řeší „pouze“ křikem.

Mladistvé matky

Matka č. 1: „Jednou se mi stalo, že se natahovala na horkou plotýnku, v tu chvíli jsem jí ihned odtáhla a plácla, protože jsem se lekla, aby se nespálila. Kristýnka se lekla taky. Potom jsem jí pro příště vysvětlila, že tohle nemůže dělat. Myslím, že pochopila moji reakci. Nestává se často, že by něco provedla.“

Matka č. 2: „Nejčastěji se na ni zlobím, když se pere o věci se svou sestrou. Ony se mezi sebou dokážou neskutečně porvat a poštipat. To je musím vzít a dát každou do jiné místnosti, kde asi deset minut řvou, a potom se uklidní. Určitě spokojené s mojí reakcí nejsou, ale v pokoji se sami vyřádí a pak je zase na chvíli klid. Holky se dokážou poprat několikrát za den.“

Matka č. 3: „Když něco provede a ví, že má dostat, že udělala něco, co nesmí, tak jde za mým přítelem a řekne mu to. Ten jí vysvětlí, že musí jít za mnou a že musí být potrestaná za to, co udělala. Samozřejmě podle toho o co jde, někdy dostane jen napomenutí. Anižce je jasné, že když něco provede, tak musí být potrestaná a má strach, ale sama se přizná a čeká, co bude následovat. Často to určitě není, že by něco provedla.“

Starší matky

Matka č. 4: „Nedávno si šel hrát s kamarádem na dvorek a měl nakázáno, že se odtud nehne. Když jsem se za chvilku šla na ně podívat, tak tam nebyli. Měla jsem šílený strach a všude jsme ho hledali. Nakonec jsme ho našli v obchodě, kde jsem mu teda řádně vynadala. Určitě pochopil naší reakci. Je to jediná situace, kdy něco provedl.“

Matka č. 5: „Když něco rozbije. Nebo mě dokáže naštvat, když hodí knížkou nebo když mu něco musím říkat třikrát, tak to už mě opravdu rozčílí. Když ho potrestáme, tak se vzteká, nechápe, proč dostal vynadáno. Naštěstí je to docela hodný kluk, takže toho zlobení není moc.“

Matka č. 6: „Například něco rozbije, nebo počmárá stůl. Určitě se bojí víc táty, dostane vynadáno, někdy se i rozbřečí, že ho to mrzí a hned to jde sám od sebe umýt (počmáraný stůl). Martinovi se určitě uleví, když mu všechno vysvětlíme a navíc je hodný dítě, takže nic moc nevyvádí.“

5. První slovo platí?

Dcera mladistvé matky č. 3 poslouchá častěji než děti ostatních mladistvých matek. Děti starších matek č. 4 a 6 poslouchají častěji než dítě matky č. 5.

Mladistvé matky

Matka č. 1: „Očekávám, že poslechne na první slovo, ale moc často se to nestává.“

Matka č. 2: „Ne, to neočekávám.“

Matka č. 3: „Snažím se, aby poslechla na první slovo.“

Starší matky

Matka č. 4: „Většinou Vlastík poslechne na první slovo.“

Matka č. 5: „Byla bych ráda, ale vím, že na první slovo neposlechne.“

Matka č. 6: „Dřív poslechl na první slovo, ale teď v těch jeho skoro 6 letech přestává poslouchat. Poslechne napodruhý nebo napotřetí.“

6. Pravidla a postih za neplnění pravidel

Všechny mladistvé matky mají společná pravidla s dětmi o uklízení hraček. Mladistvá matka č. 1 a matka č. 3 mají přesně definovaná pravidla, která se musí dodržovat. Všechny starší matky mají společná pravidla o hře na počítači. Starší matky jsou v tomto ohledu více benevolentní.

Mladistvé matky

Matka č. 1: *„Když si vytáhne hračky, musí si je po sobě uklidit. Neuklízím po ní. Dřív jsem jí třeba pomohla, ale sama jsem to za ní nikdy neuklízela. „Ty sis hračku vytáhla, ty si jí uklidí. Nebudeš vytahovat víc hraček najednou.“ Pokud pravidla nedodrží, zvýším hlas a trvám na tom, že si je uklidí. Nikdy jsem neustoupila. „Neodejdeš, dokud si to neuklidíš.“*

Matka č. 2: *„Večer už netaháme hračky, což kupodivu poslechnou. Snažím se, aby měli každý den nějakou změnu a aby neměli pořád stereotyp. Pořád se jim věnuju. Když pravidla nedodrží, tak se nic nestane.“*

Matka č. 3: *„Pravidla jsme dřív měli, ale čím je větší, tím spíš to přerůstá do domluv. Například si musí poskládat a uklidit oblečení, uklízet si hračky. Pokud to neudělá a nechce to dělat, tak má zákaz jít k babičce.“*

Starší matky

Matka č. 4: *„Vlastík hraje velmi často hry na počítači, takže máme domluvený čas, který může na počítači být. Další pravidlo je, že když si nechce hrát s konkrétní hračkou, tak jí uklidí. Když se o něčem rozhodujeme, tak se snažíme, abychom vyslechli i jeho názor (v jeho mezích). Ještě se nestalo, že by pravidla nedodržel.“*

Matka č. 5: *„Nemáme domluvená žádná pravidla. Jen to, že musí být uklizené hračky, když jdeme spát. Ráno usteleme. A na počítači může být jen hodinu. Když pravidla nedodrží tak se nic nestane.“*

Matka č. 6: „Ráno vstát, umýt se, musí se nasnídat, obléct do školky, po školce se zase převléct, správně sedět u stolu, každý den se mýt, musí to tak být. Nebo pravidlo s počítačem, na počítači může být půl hodiny. Když to nedodrží, tak mu zase vysvětlíme, že to tak musí být každý den, netrestáme ho za to.“

7. Radosti X problémy ve výchově

Všechny matky mají radost, když se dítěti něco povede. Problémy má mladistvá matka č. 2 s rozmazlováním svého dítěte, a stejně tak starší matka č. 5. Mladistvá matka č. 3 má problémy s pozorností dítěte. Starší matka č. 4 má problémy s komunikační stránkou dítěte.

Mladistvé matky

Matka č. 1: „To obejmutí, když ke mně přijde a řekne mi, že mě má ráda, to je pro mě ten hnací motor. Člověk má kolikrát chuť to vzdát, ale nevzdá. Prostě musíš to zvládnout! Kristýnka není dokonalá. Problémy asi ne, spíš takové to klasické zlobení, když například nechce jít do školky. Není to nic extrémního.“

Matka č. 2: „Nejsou s nimi žádné problémy, akorát jsou hodně rozmazlené. Je to asi tím, že se jim snažím od malička věnovat. Nejsem typ, který by jim za něco vynadal. Když něco chtějí, tak to většinou dostanou. Asi se jim snažím vynahradiť i to, že nemají tatínka. Danuška je spolu se svou sestríčkou závislá na čokoládě, dokážou mě přemlouvat tak dlouho, dokud jim čokoládu nedám, a to i několikrát za den. Danušku bych ráda odnaučila dudlání.“

Matka č. 3: „Občas mi dělá starosti to, že se pořádně nesoustředí na jednu věc nebo je nervózní, když jí něco nejde. Ale jinak je vše v pořádku a chválím jí.“

Starší matky

Matka č. 4: „Radost mi určitě dělají jeho úspěchy. Vlastík není nadané dítě, špatně mluví, a proto každý úspěch nám dělá velikou radost.“

Matka č. 5: „Když mu něco jde, tak je hezky roztomilý, přiběhne a má radost, že něco zvládl. Je to můj mazánek. Problémy ani tak ne, jen každý den ráno k nám přelézá do postele. A když ho trochu popostrčím, tak si hned myslí, že ho nemám ráda.“

Matka č. 6: „Radost mám z toho, že mám slušně vychované děti, stačí jim jen říct a oni to udělají. Problém s Martinem není, dokonce i paní učitelka ve školce říká, že je hodný a šikovný. Někdy si říkám, že je až moc hodnej, oproti jiným dětem.“

8. Vliv rodiny

Určitě každého ovlivní výchova našich rodičů. Dvě mladistvé matky č. 1 a 2 se snaží děti vychovávat úplně odlišně, než je vychovávali jejich rodiče, stejně tak vychovávají své děti i dvě starší matky č. 5 a 6. Mladistvá matka č. 3 a starší matka č. 4 jsou rády za výchovu svých rodičů.

Mladistvé matky

Matka č. 1: „Hodně mě ovlivnili moji rodiče. Například kamarádský vztah, za který mě matka kritizuje, že mám s Kristýnkou. Nikdy jsem nepoznala matčino objetí, nikdy mi neřekla, že mě má ráda a to se snažím Kristýnce dát. Nechci, aby Kristýnka nabyla také dojmu, že ji nemám ráda, proto ji dávám důvěru. Já jsem nikdy neměla oporu v rodičích. Neříkám, že nás neměla ráda, ale nedávala to najevo, a když mě měl někdo rád, tak na něj akorát nadávala a to mě ovlivnilo. Doufám, že nedělám nic jako oni.“

Matka č. 2: „Do jisté míry mě asi ovlivnili. Snažím se vychovávat naopak.“

Matka č. 3: „Já jsem strašně ráda za to, jak mě vychovávala moje maminka a jsem jí za to moc vděčná. Snažím se tak vychovávat i moji dceru a zatím to funguje.“

Starší matky

Matka č. 4: „Určitě se snažím předávat Vlastíkovi životní zkušenosti, které získávám od svých rodičů. Snažím se vychovávat podobně, jako jsem byla vychovávána já.“

Matka č. 5: „Já se snažím vychovávat úplně naopak než moji rodiče mě. Naší mamce bylo jedno, jestli se učím nebo ne. Proto nemám školu, kterou jsem chtěla.“

Matka č. 6: „Asi nás vychovávali trochu jinak, protože na nás neměli tolik času. Já jsem se tak dobře neučila, nikdo mě k tomu nevedl. Proto se snažím, když holky přijdou ze školy, aby se šly učit. Dřív to bylo všechno na nás, chodili jsme pracovat, bylo to jiné než

ted'. Naši nás hnali k práci, abychom pomáhali, přece jenom bydlíme na vesnici. Snažím se děti vést taky k práci. Dřív jsme museli chodit na zahrádku plít, ale holky k tomu nenutím, když je to nebaví. Ale zase pomáhají se dřevem, chodí do lesa. Starají se o králíky, umí se o ně postarat.“

Děti mladistvých matek si těžko zvykají na nové prostředí a na nové kamarády. Když je něco trápí, tak si to nechávají pro sebe. Děti starších matek jsou hodně komunikativní, extrovertní typy. Pokud jsou děti starších matek smutné, ihned jdou za rodiči, protože mají tendenci ubezpečit se rozhovorem o daném problému. Když děti mladistvých matek něco provedou, přichází trest. Starší matky netrestají, spíše křičí. Děti starších matek poslouchají častěji, než děti mladistvých matek. Mladistvé matky mají přesně nadefinované dodržování pravidel, zatímco starší matky jsou v tomto ohledu více benevolentní. Starší matky popisují radosti ve výchově, na rozdíl od mladistvých matek, které se svěřují spíše s problémy ve výchově. Obě skupiny matek se snaží vychovávat děti úplně jinak než jejich rodiče je samotné, jen dvě matky jsou spokojené s výchovou rodičů a snaží se tak vychovávat i své děti.

SOUHRN

Ve výzkumu jsem se zabývala rozdíly ve výchově mladistvých a starších matek dětí předškolního věku. V kapitole výsledky jsem popsala zjištění, která jsem zpracovala metodou trsů do tematických okruhů. Kvůli přehlednosti nejdůležitější zjištění uvádím v tabulce.

Tabulka č. 3: Shrnutí

	Mladistvé matky	Starší matky
Problém ve vývoji	- Nepopisují žádné problémy ve vývoji dítěte, kromě matky č. 2	- Popisují každý sebemenší problém ve vývoji dítěte
Výchovné prostředky	- Strašení čertem - Výchova spíše trestem, občas přichází i odměna - Matka č. 2 vychovává pomocí odměny	- Matka č. 6 dříve zmínila Mikuláše - Výchova pomocí komunikace, diskuze - Matka č. 5 vychovává pomocí odměny
Vztah dítěte s matkou	- Všechny matky mají s dětmi kamarádský vztah - Matka č. 1 popisuje její vztah s dítětem spíše jako sesterský	- Kamarádský vztah
Výchova k hodnotám	- Slušnost - Matka č. 2 klade důraz na citovou stránku dítěte	- Slušnost - Důraz na to, aby se jejich dítě v tomto světě neztratilo

Role dítěte v životě matky	- Děti jsou pro matky vším - Dvě matky jsou se svým životem naprosto spokojené - Matka č. 1 se svým životem spokojená není	- Děti jsou náplní života, bez nich by to nebylo ono - I přes všechna rizika, kterých si matky byly vědomy, by ve svém věku situaci nezměnily
Rozdíly ve výchově	- Těžká adaptace - Introvertní děti - Nesvěřují se se svými starostmi (zalezu si do kouta) - Výchova spíše pomocí trestu - Děti na první slovo většinou neposlechnou - Přesně nadefinované dodržování pravidel - Popisují spíše starosti ve výchově	- Komunikativní děti, extrovertní děti - Svěřují se se svými starostmi - Netrestají děti, spíše křičí - Poslouchají častěji než děti mladistvých matek - Nedodržení pravidel matky nijak neřeší - Popisují spíše radosti ve výchově

Můžeme tedy shrnout, že věk matek hraje ve vývoji dítěte velkou roli. Starší matky podotýkají, že určitý problém ve vývoji jejich dítěte nastal, naopak mladistvé matky žádný zásadní problém neřeší. Věk matek také souvisí s jejich výchovnými prostředky. Starší matky volí zkušenější formu výchovy, a to hlavně komunikaci, kdežto mladistvé

matky využívají všeobecně známé a hojně v rodinách využívané strašení dětí, tresty, nebo naopak časté odměny. Velké rozdíly ve výsledku mé práce vidím také v tom, že děti mladistvých matek se hůře adaptují, jsou spíše introvertní, nesvěřují se a neposlechnou ihned napomenutí své matky. Na druhou stranu ovšem dodržují, někdy s připomenutím, určitá pravidla. Oproti tomu děti starších matek pravidla většinou nedodržují, protože jejich nedodržení matky nijak neřeší. Děti starších matek jsou komunikativní, extrovertní a poslouchají více, než děti mladistvých matek. Děti starších matek se svým matkám také více svěřují. Je to dáno určitě i stabilitou rodinného prostředí. Mladistvé matky žijí se svými dětmi v neúplné rodině, bez otců dětí, zatímco děti starších matek mají rodinu úplnou. V mém výzkumu nevidíme žádný rozdíl ve vztahu matek s dětmi. Všechny matky mají se svými ratolestmi kamarádský vztah. Dále mezi všemi matkami není rozdílná výchova k hodnotám. Všechny kladou důraz na to, aby jejich děti byly slušné. To je pro ně priorita. Všechny děti jsou pro své matky vším, jsou pro ně náplní života. Popsané rozdíly ve výchově dětí mladistvých a starších matek mohou být ovlivněné nejen věkem matek, ale i například pohlavím dítěte. V mém výzkumu mají všechny tři mladistvé matky holčičky a všechny tři starší matky chlapce.

DISKUZE

Cílem této práce bylo zjistit, zda se liší výchova dětí předškolního věku u mladistvých a starších matek.

Výsledky výzkumu potvrzují teorii Čápa (1987), že se „starší“ a „mladší“ rodiče ve způsobu výchovy dětí od sebe liší. Ale ne vždy jsou starší rodiče, jak Čáp (1987) popisuje, na své děti příliš přísní, nebo své děti před všemi omlouvají. A také ne vždy platí, že mladí rodiče jsou ještě nezralí pro výchovu dítěte, že jsou bezradní a dopouštějí se chyb ve vztahu s dítětem. Určitě každý člověk se dopouští menších, či větších chyb. Starší matky mají více zkušeností s výchovou dítěte. Ve svém výzkumu jsem ale zjistila, že i mladistvá matka č. 3 popsala své výchovné postupy tak, že se dokáže postarat o své dítě lépe, než leckterá starší matka. Možná je to dáno i výchovou samotných rodičů mladistvé matky. Dokázali ze svého dítěte vychovat člověka, který se dokáže postarat o svého potomka. Na základě výzkumu jsme zjistili, že přísněji vychovávají své děti mladistvé matky. Při rozhovoru jsem blíže poznala starší matky, které o své děti pečovaly s veškerou, avšak často přehnanou láskou. Popisovaly rozdíly ve výchově, možná někdy až moc velké, mezi svými dříve narozenými dětmi a právě posledním narozeným dítětem. Například se matky více bojí o své poslední dítě, snaží se, aby jejich dítě mělo vše, po čem touží.

Podle Matějčka (2007) mají mladiství rodiče komplikace ve vztahu se svými rodiči. Ve svém výzkumu jsem však zjistila, že dvě mladistvé matky se svými matkami vychází velmi dobře. Rodiče jsou jim oporou hlavně ze strany finanční podpory. U jedné mladistvé matky se potvrdil komplikovaný vztah mezi ní a rodiči.

Podle výzkumu Kovářové (2012) dvě starší maminky své těhotenství plánovaly, jedna maminka těhotenství neplánovala. V mém výzkumu byl výsledek stejný. Dvě starší maminky si přály mít ještě jedno dítě, pro třetí maminku to bylo příjemné překvapení.

Stejně tak se v obou pracích shoduje sledování zdravotního stavu u starších matek v době těhotenství. Všechny tři starší matky podstoupily v těhotenství odběr plodové vody. Jedna maminka dokonce docházela do těhotenské kardioporadny. Mladistvé maminky v prenatálním období nepodstoupily žádná speciální vyšetření, jako tomu bylo u starších matek.

Mladistvé maminky v práci Červené (2009), která zkoumala životní situaci mladistvé matky a jejího dítěte, přikládají mateřství velký význam. V mém výzkumu dvěma mladistvým maminkám pomáhali jejich rodiče, jedna maminka si musela pomoci sama. Mladistvé maminky ve výzkumu Červené (2009) jsou na tom s pomocí rodičů úplně stejně.

Červená (2009) ve své práci uvádí dva typy mladistvých matek. Oba dva typy mladistvých matek jsem našla i v mém výzkumu. Jedna skupina matek s mateřstvím dříve dospěje a svou novou roli zvládá dobře. V mé práci jsou to dvě mladistvé matky. Druhý typ matek se s dítětem neztotožní, vnímají své dítě jako chybu, a proto dělají chyby i ve výchově. Do tohoto typu mladistvé matky mohu zařadit jednu ze sledovaných matek.

Výsledky výzkumu jsou ve shodě pouze s některými teoriemi uvedenými v odborné literatuře.

ZÁVĚR PRAKTICKÉ ČÁSTI

Cílem bakalářské práce bylo porovnat rozdíly ve výchově dětí předškolního věku mladistvých a starších matek, jejich výchovné prostředky a vztahy mezi matkou a dítětem. V závislosti na těchto cílech jsme si stanovili výzkumné otázky. Zajímalo nás, jak se matky vyrovnávaly s mateřstvím, jaké volily prostředky k výchově, k jakým hodnotám své dítě vychovávají a jak se liší výchova dětí mladistvých a starších matek. Mimo jiné jsme se také zaměřili na vztah matky a dítěte a na to, jakou roli představuje dítě v životě matky. Prostřednictvím rozhovoru s matkami jsme si zodpověděli i otázky, které podrobně odhalily vše, co jsme použili pro celou naši praktickou část. Výzkumem jsme zjistili rozdíly ve výchově dětí předškolního věku mladistvých a starších matek. Rozdíly jsou i v jejich výchovných prostředcích. Ve výzkumu mají všechny matky stejný nebo podobný vztah k dítěti, vychovávají je ke stejným hodnotám a dítě představuje u všech matek jejich náplň života. Mladistvé matky určují pevná pravidla, zatímco starší matky mají pravidla volnější. Rozdíly jsou i v osobnosti dítěte. Děti mladistvých matek jsou spíše uzavřené, na rozdíl od dětí starších matek, ty jsou komunikativnější. Možná je to dáno stabilitou prostředí, ve kterém děti žijí.

Mnoho lidí má ke starším matkám předsudky. Hodně diskutovaný je zejména věk starších matek, a s tím spojená zdravotní rizika pro matku i dítě. V mé práci se toto nepotvrdilo. Matky byly v těhotenství více sledované, ale k žádným komplikacím nedošlo. Děti jsou zdravé. Také se traduje, že starší matky více děti rozmazlují a napravují tím své výchovné prohřešky na dětech z mládí. Tato teorie se naším výzkumem také nepotvrdila. V dnešní uspěchané době se posunuje hranice rození dětí. Spousta žen buduje kariéru, chce mít nejdříve slušné zázemí, a potom teprve přichází na řadu rodina. To ovšem neplatí pro naše matky. Předsudky lidí trpí samozřejmě i mladistvé matky. Každého hned napadne, že mladistvá matka nedokáže vychovávat své dítě, protože je sama ještě dítětem. Matky, které se zúčastnily tohoto výzkumu však potvrzují opak. Pro mladistvé matky je jejich těhotenství ve většině případech neplánované, ba dokonce i nechtěné. Toto platí dle našich závěrů i u našich matek s tím rozdílem, že se s nastalou situací vyrovnaly a děti si nechaly. Toto rozhodnutí s sebou neslo mnoho problémů, které musely řešit, a to nedostatečné zázemí, bydlení a finance. V neposlední řadě musely řešit i své partnery, kteří všechny mladistvé matky

z našeho výzkumu opustili. Děti tak přišly do neúplné rodiny. U mladistvých matek tato situace nastává často.

Smysl mé práce vidím hlavně v tom, že celkově přibývá starších matek, a proto by se tímto důležitým tématem měl někdo zabývat. Dle mého názoru je málo prací na toto téma. Chtěla bych, aby moje práce byla přínosem, například základem pro další výzkumy, nebo inspirací pro další studenty.

ZÁVĚR

Pomocí této bakalářské práce jsem se snažila odhalit rozdíly ve výchově mladistvých a starších matek dětí předškolního věku.

V teoretické části jsem nejprve krátce charakterizovala předškolní období. Pomocí další kapitoly jsem vymezila termín rizikových skupin pro tuto práci. Dále jsem charakterizovala pojem rodiny, vztah mezi dítětem a matkou, výchovné prostředky a potřeby dítěte i rodičů, které mi pomohly ke kvalitativnímu výzkumu v praktické části. Praktická část byla složena z rozhovorů mladistvých i starších matek dětí předškolního věku. Smyslem práce bylo zjištění, zda věk matek ovlivňuje výchovu předškolního dítěte a jakým způsobem.

Tato práce byla pro mne velkým přínosem. Téma mladistvých a starších matek je velice zajímavé a mrzí mě, že u nás v České republice není skoro nijak řešeno ve více publikacích. Myslím si, že spousta lidí je plná předsudků, když na ulici vidí příliš mladou, nebo naopak starší matku a je smutné, že se jich ani nemohou zbavit, neboť literatura k těmto rizikovým skupinám takřka neexistuje. Doufám, že tato práce bude přínosem pro další zpracování podobného tématu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knižní zdroje

ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996. ISBN 80-85866-15-3.

ČÁP, Jan. *Psychologie pro učitele*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-225-87.

HRDLIČKOVÁ, Lucie. Matkou po čtyřicítce ano, či raději ne? *Psychologie dnes* 2009, č. 7.- 8. s. 32- 33. ISSN 1212-9607.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

KOPŘIVA, P., Nováčková, J., Nevolová, D., Kopřivová, T. *Respektovat a být respektován*. 2. vyd. Kroměříž: Spirála, 2007. ISBN 80-901873-7-4.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. 4. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-272-0.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 4. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-325-3.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-011-86.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém nebo po zlém*. 5. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-486-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: SLON, 2003. ISBN 80-86429-19-9.

MERTIN, Václav a Ilona GILLERNOVÁ. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. 2. přeprac. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-627-8.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha: SLON, 2008. ISBN 978-80-86429-87-8.

PREKOP, Jirina. *Jak být dobrým rodičem. Krůpěje výchovných moudrostí*. Praha: Grada, 2001. ISBN 80-247-9063-7.

ROGGE, Jan- Uwe. *Výchova dětí krok za krokem*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-249-2.

ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře*. Psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0343-8.

ŠILHOVÁ, Lucie a Jana STEJSKALOVÁ. *Matkou ve vyšším věku. Vliv věku na plodnost ženy a na průběh těhotenství*. Brno: Computer press, 2006. ISBN 978-80-251-0987-9.

ŠULOVÁ, Lenka a Chantal Zaouche-Gaudron. *Předškolní dítě a jeho svět*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0752-2.

ŠVARÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-717-8308-0.

Periodika:

KOUCKÁ, Pavla. Jsme zralí na dítě? *Psychologie dnes* 2008, č. 10. s. 13- 15. ISSN 1212-9607.

KRTIČKOVÁ, Kateřina. Nepřechvalte ho. *Děti a my* 2010, č. 6. s. 38- 39. ISSN 0323-1879.

MÉSZÁROSOVÁ, Anna. Příliš staří na dítě? *Děti a my* 2012, č. 2. s. 16- 17. ISSN 0323-1879.

Internetové zdroje:

Český statistický úřad: Demografická ročenka České republiky 2012. [online]. © 2013. [cit. 2014-03-01]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/publ/4019-13-r_2013.

ŠKRABAL, Josef. *Jaké je složení domácností v ČR?* www.czso.cz. [online]. © 2013. [cit. 2014-01-12]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/jake_je_slozeni_domacnosti_v_cr20130307.

Kvalifikační práce

ČERVENÁ, Jana. *Životní situace mladistvé matky a jejího dítěte se zaměřením na vybrané aspekty ovlivňující její sociální fungování* [online]. Brno, 2009 [cit. 2014-02-20]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/289687/fss_m/. Diplomová magisterská práce. Masarykova univerzita, fakulta sociálních studií. Vedoucí práce PhDr. Monika Šišláková, Ph.D.

KOVÁŘOVÁ, Kateřina. *Životní spokojenost žen na mateřské a rodičovské dovolené*. [online]. Zlín, 2012 [cit. 2014 03-01]. Dostupné z: https://dspace.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/20164/kov%C3%A1%C5%99ov%C3%A1_2012_bp.pdf?sequence=1. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, fakulta humanitních studií. Vedoucí práce Mgr. Eva Šalenová.

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Živě narození podle věku matky

Tabulka č. 2: Demografické údaje respondentek

Tabulka č. 3: Shrnutí

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Otázky k rozhovoru pro matky

PŘÍLOHA Č. 1: OTÁZKY K ROZHOVORU PRO MATKY

- Rodinná anamnéza

- Věk prvního dítěte matky, u starší matky posledního dítěte
- Počet a věk sourozenců dítěte
- Jste úplná, neúplná rodina?
- Kdo se podílí na výchově ještě kromě Vás?
- Jak se dítě narodilo (císařský řez, normální cestou), bylo donošeno?
- Vyskytl se nějaký problém v těhotenství, při porodu? (jaký)
- Jak probíhal vývoj dítěte? (komplikace)
- *Otázka pro starší matky:* Jaká jste absolvovala speciální vyšetření v souvislosti s těhotenstvím?
- *Otázka pro starší matky:* Byla jste si vědoma rizik, která mohla Vaše dítě postihnout?

- Jaké to pro Vás bylo a je být matkou?

- Jaké pocity jste prožívala (dlouhé zvykání, pocit nezvladatelnosti)?
- Měla jste oporu ve svých rodičích? Pomáhali Vám? (jak konkrétně)
- Vyskytly se nějaké problémy během těhotenství, po porodu?
- Co pro Vás bylo nejtěžší od narození prvního/ posledního dítěte?
- *Otázka pro mladistvé matky:* Kdybyste se mohla znovu rozhodnout odložit své těhotenství na pozdější dobu nebo zvolit jiný způsob, když teď už máte zkušenosti být matkou, udělala byste to, nebo Vám to takhle vyhovuje?

Otázka pro starší matky: Kdybyste se mohla znovu rozhodnout uspořádat své těhotenství, nebo zvolit jiný postup, když už máte zkušenosti být starší matkou, udělala byste to? Nebo Vám to takhle vyhovuje?

- Pomyslela jste někdy na to, že byste se chtěla vzdát svého dítěte? Měla jste někdy takovou krizi?

- **Jak vnímáte své dítě?**

- **Co společně rádi děláte?**

- Co má dítě rádo?
- Z čeho má dítě největší radost?
- Uděláte si na dítě během dne čas?
- Kdy vyzvedáváte dítě ze školky?
- Co společně děláte o víkendu?
- Popište konkrétně Váš běžný den.
- Čtete dětem před spaním pohádku?
- Máte s dítětem společné aktivity?
- Má dítě nějaké společné činnosti s tatínkem?
- Máte s manželem stejné výchovné postupy?

- **Dáváte dětem možnost poznání? Uveďte konkrétní příklad.**

- Skládáte společně něco?
- Snažíte se dítě něco naučit?
- Dáváte dítěti nové věci?

- **Řekněte prosím konkrétní příklad situace, kdy dítě mělo strach, bylo smutné, zlobilo se?**
 - Co dítě dělá?
 - Co děláte Vy?
 - Za kým dítě jde, aby si popovídalo, pomazlilo?
- **Kdy jste naposledy dítě pochválila?**
 - Jak často dítě chválíte a při jaké příležitosti?
 - Jakým způsobem dítě odměňujete, oceňujete (dárky, pochvala)?
- **Když dítě něco provede:**
 - Co uděláte, co se Vám honí hlavou, co prožíváte, co asi prožívá dítě?
 - Je dítě spokojené s Vaší reakcí?
 - Provede něco často?
 - Za kým dítě jde, když něco provede?
 - Řekli jste někdy dítěti: „Když budeš zlobit, nekoupím ti hračku. Zavolám na tebe čerta.“?
- **Očekáváte, že dítě poslechne na první slovo?**
 - Co následuje, když dítě neposlechne?
 - Co vyžadujete od dítěte, aby dělalo samo?
 - Co se stane, když dítě běžnou činnost nevykoná?
- **Máte s dítětem domluvená nějaká pravidla?**
 - Máte s dětmi pravidla, která platí i pro rodiče?
 - Co se stane, když nějaká pravidla dítě nedodrží?

- **Jaký máte s dítětem vztah?**
 - Říká Vám například tajemství?
- **Co Vám ve výchově dítěte dělá radost X problém?**
 - Jaký význam má dítě ve Vašem životě?
 - Co byste na dítěti změnila?
- **Výchova dítěte:**
 - Co je pro Vás ve výchově dítěte důležité, na co kladete důraz?
 - Jaké hodnoty chcete dítěti zprostředkovat?
 - Slyšela jste o efektivní komunikaci?
 - Jaké výchovné prostředky uplatňujete, které jsou účinné?
- **Vliv primární rodiny.**
 - Myslíte, že Vás ve výchově dítěte ovlivnilo to, jak Vás vychovávali Vaši rodiče?
 - Děláte něco stejně jako oni? Děláte něco jinak?
- **Jak vnímáte, hodnotíte výchovu dítěte v MŠ?**
- **Jste se svým životem spokojená? Pokud ne, co byste změnila?**